

Filosofia Política II

El desconcert davant del feixisme

Primavera, 2024-2025

Aquests apunts poden contenir imprecisions.
No són substitut d'anar a classe, ni pretenen suplir la docència.

Professora: Anna Rafecas Sogas (anna.rafecassogas@ub.edu)

1.1 Hannah Arendt

Hannah **Arendt** neix l'any **1906** a Hannover, aleshores part de l'Imperi Prussià, en una família **jueva secularitzada alemanya**. El pare mor quan ella és petita i la seva mare, una fervent social-demòcrata, la cria. La impacta profundament la voluntat, sobretot del seu avi, d'**integrar els jueus a la cultura alemanya**.

Abans d'entrar a la universitat, Arendt ja ha llegit la *Crítica de la raó pura* de Kant, estudiat teologia cristiana i format amb altres autors. El **1924** estudia a Marburg amb Martin **Heidegger**. Amb divuit anys, hi manté una aventura romàntica; ell és disset anys més gran i casat. Això la deixa molt intranquil·la: **canvia d'universitat** el **1926** a Friburg per estudiar amb Edmund **Husserl**. El **1928** es **doctora** a Heidelberg sota la tutela de Karl **Jaspers**, amb una tesi sobre el concepte de l'**amor a Sant Agustí** que influirà en la seva concepció d'un **sentit innat del bé** i del mal en les persones. Hi apareix per primer cop la categoria del **naixement**, amb la qual es distancia de Heidegger (qui considera la mort com a l'horitzó existencial).

Blumenpelt és el primer a interessar-la pel **sionisme**. El **1929** es muda amb Günther **Stern**, un filòsof, abans de casar-s'hi, cosa mal vista aleshores. Mentre el seu marit s'interessa cada cop més pel comunisme, Arendt es focalitza en el sionisme i es distancia de coneguts marxistes, com Theodor **Adorno**. S'identifica amb la figura de Rahel **Varnhagen**, una jueva alemanya romàntica i desesperada per assimilar-se a una cultura que la rebutja. Critica l'**assimilacionisme**: tot i que pot permetre sobreviure, l'assimilació no és suficient per superar el cruel rebuig de l'antisemitisme quan torni a aparèixer el feixisme.

Pària	Parvenu
Jueu conscient de la seva condició d'estrany.	Jueu que intenta assimilar-se .

Figura 1. Pària i parvenu

Amb l'ascens del **nazisme** al poder, comença a plantejar-se la possibilitat d'emigrar. Karl **Jaspers** intenta convèncer-la perquè es declari alemanya. Però **Arendt se sent principalment jueva: si t'ataquen com a jueu, t'has de defensar com a jueu**. És molt crítica amb els acadèmics, tant alemanys com jueus, que intenten navegar sota el domini nazi, considerant la **passivitat com a suport** o permissivitat al règim totalitari, en contraposició amb l'acció o el poder, que per a ella és autènticament política. **Heidegger** esdevé un **col·laboracionista**. El silenci dels acadèmics, quan la resistència encara era possible, els fa responsables d'una acció voluntària, encara que no sigui una actitud vertaderament política.

Stern aconsegueix **emigrar a París** el **1932**, però ella es queda per ajudar refugiats i víctimes. **Trenca** relacions amb **Heidegger**, amb qui no tornaria a parlar fins al **1950**. Mentre es manté a Alemanya fent recerca sobre antisemitisme i la qüestió jueva, la **Gestapo** l'empresona durant vuit dies; quan és alliberada és l'any **1933** i **s'exilia a París**, on passarà vuit anys (fins al **1941**). A París es retroba amb el seu marit, tot i que del matrimoni ja en queda poc. Allà coneix un amic del seu marit, Walter **Benjamin**. La primera obra d'ell, aleshores encara poc coneguda i escrita en anglès, *Illuminations*, compta amb un pròleg d'Arendt. Benjamin se suïcida a Portbou per fugir dels nazis; Arendt serà parcialment responsable d'escampar la seva obra.

Treballa per a una organització sionista ajudant joves jueus a arribar a Palestina, que en aquell temps es trobava sota domini anglès. Entre **1939** i **1952** viatja per Europa amb una organització dedicada a reconstruir la cultura. Inicia una corresponsalia amb Mary **McCarthy**. L'any **1937** es **divorcia** del seu marit i **perd la nacionalitat alemanya**, i el **1940** es **casa** amb Heinrich **Blücher**, un excomunista crític amb Lenin... a qui ja havia conegut abans del divorci. Amb la **invasió nazi de París**, Arendt és enviada a un **camp de concentració**, d'on és capaç de fugir. Arendt serà **apàtrida** fins al **1951**.

El **1941** **emigra als Estats Units**, on s'enfronta a l'**antisemitisme** i a **les elits jueves**, rebutjant que la victòria del poble jueu vingui de la **caritat** d'altres i mostrant-se contrària al relat **victimista**. Entén el **sionisme** no com una doctrina privada, sinó una resposta **pública, política i nacional** però no **nacionalista**, terme que considera pejoratiu. Tot i reconèixer als pares del sionisme per haver organitzat la causa, critica la tendència nacionalista i l'**antisemitisme etern**, que sosté que el poble jueu sempre estarà subjecte a l'antisemitisme i que tots els pobles seran antisemites per sempre. També s'oposa al *palestinocentrisme*, Palestina és important com a assentament polític jueu, però admet l'existència de jueus no sionistes i la necessitat de tolerar la diàspora.

L'any **1942**, Arendt assisteix a la **Conferència de Biltmore**, que suposa el **final del sionisme moderat** i l'inici de la **ruptura d'Arendt amb el moviment sionista**. S'hi argumenta la necessitat de fundar un estat jueu a Israel, la concentració dels jueus a Palestina i el desafiament al domini anglès. Arendt publica *Sionisme reconsiderat* (**1944**), on critica el nou sionisme nacionalista, que s'ha **consolidat a causa de la passivitat dels sionistes no nacionalistes**. El teòleg Gershom **Scholem censura** durament l'obra. Malgrat la pèrdua d'amistats, ella es manté com a pensadora independent. Critica la unilateralitat i defensa que la qüestió de Palestina s'ha de resoldre amb els àrabs nadius: primer afavoreix un estat binacional; més endavant es s'inclina per un sol estat.

El **1951**, Arendt publica *Els orígens del totalitarisme*, una de les seves obres més conegudes i un dels primers estudis sistemàtics del totalitarisme. El **1959** es converteix en la **primera dona a impartir classe a Princeton** i escriu un article molt polèmic titulat *Reflections on Little Rock*, en el qual critica, tot i haver estat apàtrida durant tant de temps, les polítiques de desegregació a les escoles. Exposava com els infants negres es veuen immersos en un problema de racisme que ni tan sols els seus pares havien sabut solucionar; com a europea, no entén el racisme americà.

El **1960**, el Mossad captura Adolf **Eichmann** i el duu al **judici de Nuremberg**. Arendt, que durant

gran part de la seva carrera als Estats Units havia exercit com a periodista i professora universitària, s'ofereix per cobrir el judici per *The New Yorker* i és rebuda com una figura rellevant. L'article que escriu es desenvolupa en el llibre *Eichmann a Jerusalem* (1963), on reflexiona sobre la **banalitat del mal** a partir del cas d'Eichmann: un home molt ordinari, un buròcrata mereixedor de menyspreu. Al llarg de la seva carrera, considera la **burocràcia** el *Domini de Ningú*: és una tirania, perquè no hi ha ningú a qui retre comptes pels estralls que pugui provocar. L'obra provoca una **immensa polèmica**. Molts l'interpreten com una lectura moral, encara que la seva finalitat fos un mer registre dels fets.

Arendt és la primera a parlar del **Judenrat fora d'Israel** (un consell de jueus nomenat pels propis nazis a cada gueto per fer censos i decidir quins jueus serien enviats als camps de concentració), criticant-lo amb fermesa. Se l'acusa d'**auto-odi**, d'**empatia excessiva amb Eichmann**, i fins i tot, de **simpatitzar amb els nazis**. Se li critica parlar d'uns fets que ella no va experimentar, perquè ja s'havia exiliat; ella ho ridiculitza observant que, aleshores, els judicis serien impossibles. Se la **demonitza a Israel**. Les seves obres trigaran dècades a ser traduïdes a l'hebreu.

Mor el 1975 a Nova York. *Eichmann a Jerusalem* es traduirà a l'hebreu el 2000.

1.2 Els temes de Hannah Arendt

Hannah Arendt no té una fàcil classificació.

1.2.1 Pensadora independent

La seva insistència vers la seva **llibertat com a pensadora** té a veure amb el trencament de la seva carrera pel **nazisme**, l'**exili** i la seva consciència d'**apàtrida**.

1.2.2 Naturalesa d'allò polític, reconstrucció fenomenològica (experiència)

Arendt té importants **influències** de **Heidegger** i **Jaspers**.

Vol identificar les **estructures** i característiques de l'**experiència humana en allò polític**. No fa un treball de ciència política i dades empíriques; prioritza l'experiència de la vida humana.

1.2.3 La tradició ja no serveix

Arendt considera que **ja no es pot recórrer a la tradició filosòfica i moral d'antany**, perquè el **feixisme és un trencament** tan gran i únic a la història que no es pot intentar explicar mitjançant uns antecedents que no podien veure un fet sense precedents.

La tradició no té eines per donar compte del desastre moral que provoca l'utilitarisme. La política no es defineix per llaços de tradició o costums.

1.2.4 Pluralisme

La política no es basa en llaços naturals, familiars o tradicionals. La comunitat política es basa en relacionar-se amb gent amb qui no mantinguem un llaç pre-polític. És, doncs, quelcom artificial.

Arendt és **crítica amb la democràcia representativa i la tradició liberal**: se centra massa en l'individu. La política no és una acció privada.

Política
Acció concertada.
Compartir un món comú i compartir unes condicions que permetin la reunió i discussió.
No és una visió comuna del món.

Figura 2. Política segons Hannah Arendt

1.2.5 Moral i política

Moralitat	Política
L'àmbit de la consciència i les intencions .	Acció .
<i>Privada</i> .	<i>Pública</i> .

Figura 3. Moralitat i política segons Hannah Arendt

1.2.6 Ciutadania activa

Per a la **política** és **essencial la implicació i la deliberació conjunta**, especialment sobre allò dins l'àmbit polític. La tirania ho impedeix.

Reconstrucció fenomenològica de la política
Tracta les condicions que fan possible la ciutadania activa .

Figura 4. Reconstrucció fenomenològica de la política de Hannah Arendt

Arendt **idealitza molt la polis** grega. Reivindica Aristòtil, Maquiavel, Montesquieu, Tocqueville.

1.3 Crítica de la modernitat

Modernitat
Caracteritzada per la pèrdua del món o el desarrelament .
L'ascens del capitalisme ha eliminat l'esfera pública d'acció i el discurs en l'àmbit privat.

Figura 5. Reconstrucció fenomenològica de la política de Hannah Arendt

La **modernitat** és l'era de la **societat de masses** i de l'**ascens d'allò social**, al qual es relaciona el **desarrelament**. La política ha passat a tractar la gestió de les necessitats naturals, cosa que fa perdre el nord sobre com pensar sobre la política.

1.3.1 Societat de masses

Pren una **distinció clàssicament aristotèlica**:

Privat		Públic	
<i>Oikos</i>	Social	<i>Polis</i>	Polític

Figura 6. Distinció clàssicament aristotèlica de Hannah Arendt

En la **modernitat**, la **gestió de les necessitats** i l'**economia**, que haurien de ser **socials**, passen a l'àmbit **polític**, cosa que provoca una sensació de desarrelament. Genera una **atròfia del pensament polític** i crea una **societat de masses** passives.

1.3.2 Ascens d'allò social

Si bé la **política és artificial**, en el sentit que la creen les persones i no es basa en comunitats preexistents, el **progrés científic i tecnològic és part de l'ascens d'allò social**. Amb l'ascens del capitalisme i el creixement de l'economia, aquesta es polititza.

Arendt és crítica amb el **marxisme** com a proposta de gestió social: **Marx i Hegel** apel·len a unes **Lleis de la Història**, així com el **totalitarisme** es basa en **Lleis Naturals** per justificar una gestió biopolítica dels cossos. Els camps de concentració provenen d'una comprensió de la política des d'allò natural. Arendt, doncs, **censura tota teleologia que trenqui una cadena de causalitats**.

1.4 Els orígens del totalitarisme (1951)

Tracta sobre els **règims nazi i estalinista**. Es divideix en tres parts:

1. **Antisemitisme**
2. **Imperialisme**
3. **Totalitarisme**

Distingeix entre la **historiografia fragmentària** i el **desenvolupament causal de la història**, seguint la influència de **Benjamin**. Creu que el totalitarisme ha buidat totes les categories morals i polítiques que permetien **entendre el món**, invalidant la primera.

Historiografia fragmentària	Desenvolupament causal de la història
Insuficient per explicar l' antisemitisme i el totalitarisme .	Afavorit per Arendt .

Figura 7. Historiografia fragmentària i desenvolupament causal de la història

Heidegger (que també opina que la tradició ha enfosquit la teoria originària de l'ésser), juntament amb **Benjamin**, influència el mètode del llibre. Arendt en pren la **crítica a la instrumentalitzat**: mentre es consideri una cosa com a instrument, una no es pregunta per la seva essència.

El **totalitarisme**, Arendt insisteix, és un **fenomen totalment nou**. No té res a veure amb els desastres anteriors: és específic del segle XX.

Tirania	Totalitarisme
Forma de govern arbitrari que vulnera les lleis i els drets dels ciutadans.	Forma de govern il·legal : no té cap relació amb les lleis .
El tirà intenta beneficiar-se'n i mantenir el poder , però no busca controlar tots els aspectes de la personalitat i el pensament de les persones.	Apel·la a Lleis de la Història i de la Naturalesa (respectivament, l' estalinisme i el nazisme). Intenta controlar totes les facetes de la vida.
El terror és estratègic per obtenir influència .	El terror es converteix en un fi en si mateix .

Figura 8. Tirania i totalitarisme

El **totalitarisme** es diferencia de les **dictadures de partit únic** (*dictadura espanyola, feixisme italià*) en tant que es justifica en un **fi superior** (*el triomf d'una raça sobre una altra, inevitable en base a les Lleis de la Naturalesa*) i s'estén a totes les àrees de la vida d'una persona. **Tot el**

sistema polític es justifica en funció d'una pseudo-ciència. El terrorisme ja no és necessari, perquè ja s'ha accedit al pensament de la gent. L'estat no és una estructura monolítica i ordenada, sinó **fragmentada** per augmentar el terror i propiciar l'espionatge i la policia secreta.

Totalitarisme
Societat de masses de gent desarrelada .
No té sentit.

Figura 9. Totalitarisme

L'ascens del **capitalisme**, la **burocràcia**, el pas de la política a ocupar-se del **benestar social**... el segle XX és un segle infestat de **guerres, revolucions i canvis socials profunds**. Això fa que les masses siguin vulnerables a la **propaganda**; a la passivitat. Un règim totalitari i una tirania sempre necessita una majoria col·laboracionista i la massa del poble passiva i supèrflua. La seva capacitat de reivindicar-se políticament s'**atrofia**. Els crims comesos pel totalitarisme costen d'explicar en base de fins utilitaris i demostren que **el mal radical i absolut és possible**.

1.5 La condició humana (1958)

Presenta les categories de la **vida activa** (*vita activa*):

Producció	<i>Labour.</i>	
	Ésser humà	<i>Animal laborans.</i>
	Processos biològics , necessitats per mantenir la vida humana .	
	No crea res permanent : tot el que genera es consumeix i cal tornar a avituallar-ho.	
	Fa les persones esclaves de la necessitat natural .	
	L'aspecte més proper als animals ; la llibertat hi té menys lloc.	
	Pertany per excel·lència a l'àmbit privat . Passar-ho a l'àmbit públic subordina allò polític a la necessitat animal: la biopolítica (que caracteritza el segle XX).	
Treball	<i>Work.</i>	
	Ésser humà	<i>Homo faber.</i>
	Crea un món artificial de coses: la <i>poiesis</i> aristotèlica on es creen coses amb una finalitat diferent a la creació en si.	
	No només inclou coses físiques: també creacions culturals, institucions ... que creen un context estable i un món comú on la política pot tenir lloc.	
	Viola la naturalesa en donar forma al món segons les necessitats humanes.	
	No està completament subordinada a l'animal però està lligada a una necessitat instrumental (<i>necessitem crear coses</i>).	
	Hi ha cert marge per la llibertat i la creativitat .	
Acció	<i>Praxis.</i>	
	Ésser humà	<i>Zoón politikon.</i>
	Una irrupció que l'acció humana inserta en una cadena de comportament previsible.	
	Queda fora del món de la causalitat .	
	Arendt empra la natalitat (<i>res a veure amb la maternitat ni res polític</i>) per explicar que l'acció humana és inici , començament. Cada ésser humà quan entra al món introdueix la possibilitat de noves accions : la capacitat de començar una cosa nova.	

Figura 10. Les categories de la vida activa

Reconstrueix d'una manera més sistemàtica les **condicions de possibilitat de l'experiència política de l'activitat humana**; les estructures de l'experiència on realment s'hi juga la capacitat política de les persones. Només l'**acció** és allò que construeix pròpiament la **llibertat**: l'ésser humà només és lliure mentre actua.

La crítica del **trencament de la causalitat històrica** també va dirigida a **Marx i Hegel**: considera que nega la possibilitat humana de començar alguna cosa, perquè tot succeiria per **inèrcia**.

1.6 *Eichmann a Jerusalem* (1963)

S'escriu a partir del **reportatge del judici d'Eichmann**. Introdueix la **banalitat del mal**.

És el **primer cop que les víctimes supervivents surten a declarar** en públic; això transforma el caire del judici. Per Arendt, el fiscal dona al judici una finalitat massa propagandística per la necessitat de l'estat d'Israel: hauria de ser sobre la **justícia**. El fiscal parla de l'antisemitisme etern; fa un paral·lelisme entre els crims dels nazis i els conflictes entre israelians i palestins. Alguns dels testimonis no tenen res a veure amb Eichmann. Tot això, Arendt ho critica.

Eichmann argumenta que es dedicava a seguir lleis, negant tenir coneixement de la naturalesa criminal dels seus actes. És un **buròcrata**. Arendt el considera un **agent del mal**: capaç de cometre actes monstruosos sense tenir motivacions malicioses. S'adona que **el mal burocràtic**, l'obeir ordres, el gestionar cossos i justificar-ho amb el seguiment de lleis, **és completament banal**. No està disminuint el mal en si, sinó menysprear-lo més.

1.7 *Sobre la violència* (1969)

Poder
Acció concertada: d'un grup.

Figura 11. Poder

Al **Capítol Dos**, Arendt fa una **crítica** explícita als autors que **confonen poder i violència**, tant de dretes com d'esquerres. Per ells, la **violència** no seria més que la més **flagrant demostració de poder**. No és una distinció qualitativa, doncs, sinó de **grau**: la violència és el màxim grau de poder. Les distincions passen a ser exclusivament dels **mitjans**.

Poder	Violència
Domini, obediència.	Màxim grau de poder.
Exclusiu de l'Estat.	

Figura 12. Poder i violència segons d'altres autors

La pregunta essencial per Arendt és *qui domina qui?* Poder i violència són **oposats**, si bé sovint van **junts**. A més, el poder de l'**Estat només és un tipus** de poder.

El **poder** resulta ser un **instrument** de comandament mentre el **comandament**, ens han dit, deu la seva existència a l'instint de **dominació**.¹

¹ Hannah Arendt, *Sobre la violència*, Dos, p. 50.

Si no es diferencia entre poder i violència **no hi hauria diferència entre la violència dins i fora de la llei**. Però si fa una distinció significativa, tornarà a caure en una descripció *weberiana*...

Passerin d'Entrevès	
Poder	Violència
Violència dins la llei.	Violència fora de la llei.

Figura 13. Poder i violència segons d'Entrevès, citat per Arendt

Arendt reconeix el pas, però **no és suficient**: acaba equivalent al que deien els altres pensadors (**Webber**), assignant el poder a l'**Estat** de manera exclusiva.

Tradició filosòfica i política	
Sembla confirmar la definició dels autors a qui Arendt critica.	Però no pot ajudar a definir conceptes polítics.
Hi ha hagut moltes sedimentacions històriques que han ocultat els significats reals.	
Hebrea-cristiana	Justificació quasi instantània de la violència.
Científica	Al servei de confirmar que el poder és domini d'un grup sobre un altre, o de les persones sobre d'altres.
	Afirma que la violència és un instint innat.

Figura 14. Tradició filosòfica i política

Que la **violència** i el **poder** sempre vagin **junts** s'ha fet servir per justificar l'ús de la violència al llarg dels segles, tergiversant els conceptes. Però que hagin aparegut així al llarg del temps no vol dir que no hi hagi una **distinció conceptual** entre ambdós fenòmens; una distinció que és **necessària si ha d'existir la política**.

És el **recolzament** del poble el que dona **poder** a les **institucions** d'un país[.]²

Arendt és **crítica** amb la **democràcia representativa**. El poder, en aquesta forma de govern, és **suport**.

Democràcia representativa		
Poder	Cedit a uns representants.	Pot dur a la passivitat del poble.
	Suport	S'entén que, si el govern manté el poder, és perquè el suport inicial es manté .

Figura 15. Democràcia representativa

Però per Arendt **el poder és acció**, i en una democràcia representativa al govern i el poble això se'ls **oblida**. El que manté el poder és l'acció ciutadana: sempre podran derrocar-lo, per més que la ciutadania se n'oblidi i es torni passiva.

Arendt **no és contractualista**, perquè el poder no se cedirà mai per un contracte. Els ciutadans no cedeixen mai el seu poder: **el poder és la pròpia acció ciutadana**. Tanmateix, la **democràcia representativa** és una mica contractualista vers els representants, cosa que pot dur al govern i els ciutadans a oblidar l'acció. El fet que el **poder** sigui **acció**, i no passivitat, permet a Arendt **condemnar** a tothom qui va callar o va donar suport (*col·laboracionistes*) al règim nazi.

² Hannah Arendt, *Sobre la violència*, Dos, p. 56.

Poder	Acció.
	Nombre.
	Quan es combina amb la violència, el poder roman principal (determinant).
	No té una finalitat concreta.
Violència	No li cal el nombre: és instrumental .
	El govern només la pot fer servir mentre mantingui el poder .
	Si té èxit és perquè no se li ha retirat el poder el govern.
	Pot destruir el poder, però mai el podrà engendrar.
Autoritat	Reconeixement, respecte .
	Jeràrquica .
	Costums , tradicions, institucions educatives: no depenen mai de l'ús de la violència o de l'actuació de les persones.

Figura 16. Poder, violència i autoritat segons Arendt

Uns dels esdeveniments polítics que van dur a Arendt a escriure *Sobre la violència* van ser les **protestes estudiantils del Maig del 68**. Aquesta forma de protesta l'exerceix una **minoria** (*la interrupció de classes*): el seu **èxit** no depèn tant del poder dels protestants, sinó de la **passivitat** de la majoria. Arendt sembla assumir que la majoria passiva no hi estava d'acord, però; cosa que no és necessàriament certa.

Arendt	Schmitt
El poder és acció .	El poder és una eina per mantenir unit el grup i la seva identitat .
El grup perd la seva identitat quan es torna passiu : desarrelat.	

Figura 17. Poder segons Arendt i Schmitt

També comenta extensament la **Guerra del Vietnam** (la intervenció estrangera a la guerra civil). La superioritat militar dels Estats Units no es va traduir en poder polític: poder i violència es van manifestar purament en la resistència vietnamita per mantenir el poder amb menys recursos.

Justificació	Legitimitat
Pròpia de les coses instrumentals .	Quan es veu desafiada, apel·la al passat .
Refereix el futur .	
Relacionada amb els medis .	Dona validesa .
S'identifica amb la violència .	S'identifica amb el poder .

Figura 18. Justificació i legitimitat segons Arendt

La **violència** comença sent un **mitjà** per un fi, però es converteix en **terror** quan es produeix una inversió entre mitjans i fi: sufocar el poder, que era un mitjà, passa a ser el fi.

Terror
La forma de govern que apareix quan la violència no es retira quan el poder s'ha assolit, sinó que manté el control absolut .

Figura 19. Terror segons Arendt

La **violència** i el **poder** són **oposats**.

1.8 Carl Schmitt

Va viure entre el **1888** i el **1985**. Va ser un **jurista** i **polítolleg alemany**, crític del liberalisme i la democràcia parlamentària. La seva obra està marcada per les **dues guerres mundials**, la fallida de la **República de Weimar** i el **règim nazi** (del qual va ser membre).

Abans de la República hi havia hagut l'**Imperi Guillermit** (**1871-1918**), que cau amb la derrota alemanya a la **Primera Guerra Mundial**. El país està sumit en una profunda crisi econòmica, social i política. El **1919**, quan ja s'ha format la República de Weimar, es produeix l'**Aixecament Espartaquista**. Els Espartaquistes ja s'havien oposat des del principi a la Primera Guerra Mundial, en oposició al SPD (qui acaba sufocant l'Aixecament). La **República de Weimar** és una **democràcia liberal** que intenta unificar les classes més altes amb la resta del poble. Regeix entre **1918** i **1933**. La seva Constitució garanteix la llibertat d'expressió i religió, la igualtat davant la llei i entre homes i dones. És en aquest context que **Schmitt escriu les obres més rellevants**.

Amb la crisi econòmica, el país perd territoris i l'exèrcit es veu molt reduït. El **1923**, **Hitler** intenta el seu primer cop d'Estat. Degut a la **pluralitat ideològica**, el paisatge polític està **fragmentat**, molt impedit de poder assolir acords. **Schmitt** intenta defensar la Constitució de Weimar.

Decisionisme		
Una mena de política que no depèn tant en procediments formals, sinó de les decisiones polítiques .		
El sobirà determina les condicions d'aplicabilitat de les lleis : l'ordre legal està relegat a la política.		
Antagonisme	La política és antagonisme.	
	Democràcia liberal	Intern.
	Schmitt	Ha de ser extern , contra d' altres Estats .

Figura 20. Decisionisme de Schmitt

Les democràcies liberals modernes acaben reduint la política a **conflictes interns** entre classes, sectors... l'Estat acaba promocionant la **inestabilitat interna** en lloc de defensar el territori contra amenaces externes.

Legitimitat política
Ha de dependre de la capacitat de prendre decisions polítiques.

Figura 21. Legitimitat política segons Schmitt

Schmitt s'uneix al Partit Nazi el **1933**, amb l'ascensió al poder de Hitler. Ràpidament, assoleix una posició rellevant, fins a ser el **jurista per excel·lència del Reich**. L'aprofitament de Hitler de la clàusula 48 és un bon exemple de decisionisme polític. La seva notorietat comença a davallar al **1936** quan s'enfronta amb diversos acadèmics nazis que creien que s'havia unit a la causa per conveniència per la seva carrera, no per paral·lelisme ideològic.

No se sap ben bé per què **mai se'l va jutjar als Judicis de Nuremberg**, si bé no se li va permetre mai tornar a ocupar una feina en el món acadèmic. No va mostrar mai penediment.

1.9 La filosofia de Schmitt

Segueixen tres **trets definitoris** de la filosofia de **Schmitt**.

1.9.1 Amic o enemic

La **distinció amic/enemic** és l'essència de la política.

Amic	Enemic
Permet que un país segueixi existent políticament, mantenir la identitat política.	S'oposa a que un país segueixi existent políticament i mantingui la identitat política.

Figura 22. Amic i enemic segons Schmitt

La **distinció** és **existencial**. No té contingut propi, sinó que es refereix al **grau d'intensitat** d'un grup respecte un altre. Quan adquireixen un grau necessari per esdevenir en un **conflicte polític** (*la possibilitat que esclati una guerra, que es matin entre ells*) s'arriba a la distinció amic/enemic. Si només fos un competidor econòmic, no.

Allò polític no està basat en cap distinció substantiva pròpia, seria ridícul pensar que divergències ètiques o qualsevol altra cosa no puguin dur a la guerra. Un tercer no pertanyent al grup no podria jutjar si a algú li estan amenaçant la identitat política, així que **no hi pot haver mediadors**.

L'Estat només pot ser **legítim** si hi ha una **identitat prèvia a un ordre legal**; unificada gràcies a la **distinció** entre l'amic i l'enemic.

1.9.2 L'estat d'excepció

El **liberalisme** funciona amb la **il·lusió** que el que domina és la **lleï**, entén **Schmitt**. Però tota llei democràtica sempre inclou una clàusula per alguna emergència política, un **estat d'excepció** (*la clàusula 48 que va aprofitar Hitler*).

L'**autoritat política** pot **decidir** quan una nació es troba en l'**estat d'excepció** i decretar-lo. L'excepció no és una anomalia: és el **moment constitutiu de la política**, el que la defineix. L'aplicabilitat de la llei està sempre en última instància subordinada a la discreció sobirana.

Estat d'excepció
Revela l' autèntic nucli de la política : que tota democràcia conté una possibilitat de dictadura .

Figura 23. Estat d'excepció segons Schmitt

La decisió de declarar-lo és una decisió **no arbitrària**. Un sobirà no pot decretar l'estat d'excepció quan vulgui.

1.9.3 Crítica al liberalisme, realisme

Liberalisme
És poc realista : no pot crear bones estratègies polítiques .
Intenta reduir els enemics a competidors econòmics .
Posa l'èmfasi en el debat i el consens .
Corre el perill de despolaritzar un poble i deixar-lo desprotegit davant d'atacs externs.

Figura 24. Liberalisme segons Schmitt

Convertir la democràcia liberal una qüestió de la **defensa** dels **interessos d'alguns sectors** acaba provocant que aquests sectors guanyin rellevància.

La pretensió de **liberalitat** acaba **emascarant** aquestes **desigualtats** i **conflictes interns**.

1.10 Obres principals de Schmitt

Teologia Política (1922)	L' excepció és més important que la norma .	
	Que l' ordre legal es pugui aplicar implica que es troba en una situació de normalitat , un mitjà homogeni .	
	Sobirà	Decideix l'estat d'excepció.
		L' ordre legal no pot funcionar sense la figura del sobirà.
		La seva tasca és crear i mantenir el mitjà homogeni fins que decideixi que ha de declarar l' estat d'excepció .
		Estat d'excepció La decisió de declarar-lo ha d'estar fonamentada .
		Un cop passi, el sobirà ha de tornar a crear el mitjà homogeni .
	Els conceptes polítics són conceptes teològics secularitzats .	No és una política basada en creences religioses: la política és una teoria segons la qual la religió ha assentat l' organització estatal de les lleis .
	En el liberalisme els ciutadans estan subjectes a les normes previsibles de la llei; <i>però qui la interpreta i aplica sense un sobirà?</i>	
	La democràcia és l'únic medi de legitimar les constitucions actuals; la monarquia ja no funcionaria: cal acatar la voluntat popular.	
El Concepte d'Allò Polític (1927)	Dictadura sobirana	La dictadura sobirana és una institució democràtica en el sentit que apel·la a la voluntat popular.
		Si el dictador no està subordinat a la constitució o cap procediment legal, <i>en què es basa per acatar la voluntat popular, o declarar o no un estat d'excepció?</i>
	Tracta de com es forma la voluntat popular .	
	Introdueix la distinció entre amic i enemic .	
	Dictadura sobirana	El dictador sobirà decideix quina és l' excepció i afirma fer-ho segons la llei i la voluntat popular .
		Ha d'estar subordinat a la constitució per assegurar que ho fa sobre una base legal.
	És possible parlar d'una voluntat popular d'una comunitat política que té una identitat política prèvia a la creació de l' Estat .	

Figura 25. Obres principals de Schmitt

La **distinció amic/enemic** no és equivalent ni a l'**Estat**, la **Constitució** o les **lleis**: és prèvia a totes aquestes caracteritzacions, que **formalitzen la comunitat política** que ja ve definida per aquesta distinció. El **dret depèn de la política** per les **condicions** on es pot **aplicar** el dret.

1.10.1 Crítica al liberalisme, realisme

Liberalisme	
Intenta reduir i limitar el poder de l'Estat per defensar les llibertats personals .	
Objectiu	Despolaritzar els conflictes, cosa que afebleix les fronteres del país.
Provoca inestabilitat i conflictes interns en potenciar els interessos d'alguns partícips.	

Figura 26. Liberalisme segons Schmitt

El **liberalisme** redueix l'**Estat** a **protegir els drets individuals i la propietat privada**, allunyant-se de la dimensió política essencial. Aquesta reducció duu a una **negació de la política com a àmbit autònom**, subordinant-la a l'esfera normativa i econòmica.

Liberalisme	Democràcia
Basat en l' individualisme i la defensa dels drets individuals .	Requereix una identitat col·lectiva basada en l' homogeneïtat .
No és capaç de definir la identitat d'un poble i no pot recórrer a la voluntat popular .	Apel·la a i es compromet a complir la voluntat popular mitjançant procediments formals.
Es torna una mena de sistema burocràtic i partidista de gestió d'interessos antagònics.	

Figura 27. Liberalisme i democràcia segons Schmitt

El **liberalisme** és **hipòcrita**, perquè malgrat voler despolititzar els conflictes se serveix del **mateix principi d'amic/enemic**: intenta evitar el conflicte polític mitjançant mecanismes com els acords o els compromisos, però **no pot evitar** fer servir la **lògica del conflicte** per mantenir-se com a **comunitat política**. La **tensió** entre **liberalisme** i **democràcia** rau en això i fa **impossible** la **democràcia parlamentària**: el primer no pot reconèixer la necessitat de distingir entre *nosaltres* i *altres* (**principi amic/enemic**) per construir una comunitat política autèntica.

Voluntat popular			
No pot coincidir amb els procediments burocràtics : es trencaran en l' estat d'excepció .			
Se sol identificar amb la voluntat de la majoria .			
Voluntat de la majoria	Un agregat de voluntats individuals .		
	No més propera de la democràcia que una dictadura que apel·li a la voluntat popular.		
Voluntat del poble en la democràcia	La manifestació d'una comunitat política .		
	Cal que existeixi una igualtat política exclusiva de cada comunitat.		
	Igualtat	Cal un agent extern respecte el qual distingir-se .	
		Distinció amic/enemic	Base de la igualtat d'un poble.
Només s'identificarà amb la dels governants <i>si i només si</i> comparteixen els enemics i tenen els interessos alineats .			

Figura 28. Voluntat popular segons Schmitt

El **govern expressa la voluntat popular**, però aquesta no és igual a les lleis d'una **Constitució**, ni l'agregat de preferències individuals: és un **conjunt de principis centrals que la formalitzen**. La voluntat popular és una mena de **mite** que pot mobilitzar el poble quan aquests principis estan sota amenaça.

Schmitt és **realista**. Critica el concepte del **final de la història** (trobat en **Fukuyama**): les relacions polítiques sempre podran tornar a canviar i re-configurar-se.

Schmitt	Fukuyama
Rebutja la noció del final de la història .	La democràcia liberal és la culminació de l' evolució política humana .

Figura 29. Schmitt enfrontat a Fukuyama

Schmitt sosté que les **relacions polítiques** són inherentment **dinàmiques i conflictives**; que la possibilitat de canvi i re-configuració és constant. La **política**, definida per la dicotòmica **relació amic/enemic**, mai no es dissol completament: els conflictes i les tensions són part **essencial** de la **condició humana**.

Tot i la influència de **Hobbes** en **Schmitt**, una **Constitució democràtica** no s'ha de pensar com un **contracte social**.

Schmitt	Contractualisme
La identitat i voluntat polítiques són prèvies a l'Estat.	La identitat política és fundada a partir del contracte : no existeix prèviament.

Figura 30. Schmitt enfrontat al contractualisme

Si no, **el poble no podria donar-se una Constitució a si mateix**, i una Constitució que el poble no es doni a si mateix **no és democràtica**.

1.11 Influències de Hobbes en Schmitt

Sobirania	La voluntat popular s'identifica amb la voluntat del sobirà .
	Al sobirà se li llega la voluntat d'un grup que ja existia prèvia a la fundació de la comunitat política.
Símil entre política i antagonisme	La funció del sobirà és la de contenir tant el conflicte interior com les amenaces externes .
Estat d'excepció	És notable la seva similitud amb l' estat de naturalesa de Hobbes.
Crítica al liberalisme	
Assumpció que l'home és dolent per naturalesa	La política ha de pressuposar una antropologia negativa i esperar tenir enemics .
	No es pot partir d'un positivisme antropològic.

Figura 31. Influències de Hobbes en Schmitt

Professora: Anna Rafecas Sogas (anna.rafecassogas@ub.edu)

2.1 Francis Fukuyama

Idealisme	Materialisme
Diferent del de Hegel.	Diferent del de Marx.
Motor històric	
Conflicte entre ideologies i idees polítiques.	

Figura 1. Idealisme, materialisme i motor històric de Fukuyama

Fukuyama és un autor **contemporani**. Creu que **no** poden aparèixer **ideologies alternatives** que dissolguin la tesi del liberalisme; per tant, el **liberalisme** és el **final de la història**.

En mirar *Children of men*, inevitablement recordem la frase atribuïda tant a Fredric Jameson com a Slavoj Žižek: **és més fàcil imaginar el fi del món que el fi del capitalisme**. El cop d'efecte recorre amb exactitud allò entès per realisme capitalista: la idea molt difusa que el capitalisme no només és l'únic sistema econòmic viable, sinó que és impossible inclús *imaginar-li* una alternativa.³

El *fi* de la història té dues accepcions: com a **final**, conclusió o acabament; o com a **finalitat**, propòsit o meta. **Aristòtil** així ho explica: la causa és l'**explicació** de la raó d'una cosa.

Liberalisme
La conclusió de totes les lluites de les ideologies polítiques .
Allò al qual han conduït totes les lluites ideològiques passades.

Figura 2. Liberalisme segons Fukuyama

Amb el triomf ideològic del liberalisme, la història arriba al seu final, així com al de la seva finalitat: **ha mogut tot moviment històric** anterior. En això es **distancia** de **Hegel**, que se centra en cada moment del procés i com apunta al següent. **Fukuyama s'inspira** en la lectura que Alexander **Kojève** fa de **Hegel**, qui pren el passatge hegel·lià del **senyor i el serf** i interpreta:

Motor històric	Final de la història
Lluita pel reconeixement .	Estat universal on tothom es reconeix mútuament.

Figura 3. Motor històric i final de la història de Kojève

Que el **liberalisme** sigui el final de la història (en sentit ideològic) **no** vol dir que sigui **perfecte**: ha **triomfat a l'esfera de les idees** (*el pla on es confronten idees o ideologies enfrontades*) però encara s'ha d'enfrontar a, assentar en, la **realitat empírica**.

³ Mark Fisher, *Realisme capitalista: No hi ha alternativa?*, p. 22.

Cada cop hi ha més consens sobre el fet que la lectura que fa **Kojève** de Hegel **no respon a l'obra de Hegel**, sinó que serveix a la de **Kojève**. Ignora la filosofia de Hegel, fent la pròpia: **el senyor i el serf** es converteixen en el **motor de la història**; el final, en lloc de ser un moment de l'auto-consciència que és un estadi del desenvolupament de l'esperit en la *Fenomenologia*.

Motor de la història de Kojève
El senyor i el serf.

Figura 4. Motor històric segons Kojève

Els converteix en el **drama central** de la **Història** i l'**experiència humana**. Atribueix, doncs, una importància potser excessiva a aquest passatge dins del sistema hegel·lià, tornant-los el prisma a través del qual es veu la Història.

Per Hegel, les **contradiccions** que mouen la història existeixen primer a l'esfera de la consciència, és a dir, al nivell de les **idees**[.] Per Hegel tota **conducta** humana al món material i, per tant, tota **història humana**, està arrelada en un **estat previ de consciència**[. E]l veritable subtext subjacent a l'embull aparent d'esdeveniments és la història de la **ideologia**.⁴

Fukuyama està **simplificant a Hegel**: formulant un idealisme *vulgar*, que **serveix** la seva **pròpia** filosofia. Hegel considera que la història no avança per ideologies, sinó l'**astúcia** de la raó; però és la lluita pel reconeixement que **Kojève** interpreta com una **lluita entre ideologies** que culmina en el **reconeixement mutu** el que **Fukuyama** acaba considerant el fi de la història.

Teleologia hegeliana
És entendre el present com a desplegament de l' esperit , però no es pot determinar què serà: el vol de l'òliba sempre va tard.

Figura 5. Teleologia hegeliana

Si bé és cert que en **Hegel** hi ha una **teleologia**, mai prediu com acabarà aquest desplegament: no és **ni predicció ni profecia**. Cada moment del desplegament **conté implícitament** el següent moment, però es tracta m'és d'una qüestió de **direccionalitat** que la mena de determinisme que mostra **Fukuyama**.

La idea del **fi de la història** no és original. El seu major difusor conegut va ser Karl **Marx**, que pensava que la **direcció** del desenvolupament històric contenia una **intencionalitat** determinada per la **interacció de forces materials**, i arribaria a terme només quan s'assolís la utopia comunista que finalment resoldria totes les anteriors contradiccions.⁵

Pel que fa a **Marx**, Fukuyama li associa una mena de **teleologia molt marcada**.

2.2 Georg Wilhelm Friedrich Hegel

Sovint es diu que tota la filosofia posterior a **Hegel** és una reacció a ell.

Hegel no reflexiona sobre la naturalesa de l'Estat, l'essència de la política o les qualitats d'un bon governant; **no intenta prescriure** un bon model ni imposar principis abstractes sobre la realitat.

⁴ Francis Fukuyama, *La fi de la història?*, p. 10-11.

⁵ Francis Fukuyama, *La fi de la història?*, p. 7.

Intenta **entendre** els **principis** ja **implícits** en el present per tal de revelar-ne les contradiccions internes. En això consisteix el **mètode dialèctic**: prendre consciència d'aquests principis és el prerequisit per poder **transformar el present**.

Política
No té essència trans-històrica que es pugui captar amb conceptes i descripcions abstractes.
El resultat d'un desplegament històric .

Figura 6. Política segons Hegel

A mesura que l'**esperit** es **desplega**, es realitza o es fa real, es va **entenent a si mateix**: es realitza o desplega en **formes més elevades**.

Motor de la història
Desplegament de l' esperit , el concepte o la idea: la seva racionalitat intrínseca .

Figura 7. El motor de la història segons Hegel

Hi ha una **dialèctica** entre **auto-coneixement** i **auto-realització**.

Esperit
El principi que mou tota la realitat i el desenvolupament històric .
Una racionalitat intrínseca .
Es desplega fins arribar a l' Absolut .

Figura 8. L'esperit segons Hegel

Que es **desplega** vol dir que **avança cap a un major auto-coneixement** i desenvolupament d'un mateix a través de **contradiccions internes** trobades en els **conceptes**.

Els **conceptes** no són representacions mentals:

Concepte
Existeix en la realitat i és un moment o concreció del desplegament de l' esperit .
És una manera com l'esperit es concreta en la realitat, es realitza, es fa real.

Figura 9. Concepte segons Hegel

Tots els conceptes són moments o aspectes de la **idea absoluta**:

Idea absoluta
La plena realització i ple auto-coneixement de l' esperit .
Cada concepte la reflecteix de manera parcial o unilateral: n'és part .

Figura 10. La idea absoluta segons Hegel

Per això hi ha **contradiccions internes** en el concepte, i és la raó per la qual trobar-los duu a **avançar** en el motor de la història.

Idealisme hegel·lià	
Motor de la història	La racionalitat intrínseca de l' esperit .
Contradiccions	Internes al concepte.

Figura 11. L'idealisme hegel·lià

2.2.1 Filosofia política hegeliana

Institucions polítiques	
La realització d'uns principis que corresponen a un estadi específic de la realització de l' esperit .	
Les concrecions de l'esperit.	
Estat modern	La culminació dels principis morals , resultat del desplegament de l'esperit.

Figura 12. Institucions polítiques a cada moment històric segons Hegel

En Hegel hi ha una **teleologia**: els conceptes es despleguen a través de **superar contradiccions internes**; cada moment del concepte **apunta** necessàriament al moment **següent** i se segueix amb necessitat de l'anterior. És la **connexió necessària** entre els moments d'un concepte.

El **capoll** desapareix amb la **floració**, i podria dir-se que queda així **refutat** per ella, de la mateixa manera que el **fruit** declara la **flor** com una **existència falsa** de la planta, i brota com la seva veritat en lloc d'aquella. Aquestes formes no només es diferencien entre sí, sinó que, en tant que **incompatibles**, es van desplaçant unes a altres. Alhora, tanmateix, la seva **naturalesa fluida** fa d'elles moments d'una **unitat orgànica**, en la qual no només no entren en disputa, sinó que l'una és tan **necessària** com l'altra, i únicament aquesta mateixa necessitat és allò que arriba a constituir la **vida** de l'altre.⁶

Teleologia en Hegel **no** vol dir que la història s'encamini cap a un **fi** visible o predeterminat a un **objectiu** visible. El desplegament de l'esperit correspon al seu **desplegament progressiu**: no pot saber-ne el final. **Teleologia** es correspon a cada **estadi** del procés: el punt d'on ha vingut.

Sistema hegel·lià			
Fenomenologia de l'esperit	Introducció al sistema, una preparació per entendre la filosofia.		
Ciència de la lògica	Publicada entre 1812-1818.		
	També conegut com a <i>Lògica major</i> .		
Enciclopèdia de les ciències filosòfiques	Publicada el 1817; es revisa el 1827 i el 1830.		
	Conté tot el sistema de Hegel :		
	Lògica	<i>Lògica menor</i> : ciència del pensar i de la ciència .	
	Filosofia de la naturalesa	Ciència de la matèria .	
	Filosofia de l' esperit	Ciència de les humanitats .	
		Esperit subjectiu	Ciència de la consciència individual .
		Esperit objectiu	Lleis, costums, dret, política, moral: la ciència de la consciència interpersonal .
		Esperit absolut	L'art, religió, la filosofia: on l'esperit es coneix a si mateix .

Figura 13. Sistema hegel·lià

Els **conceptes** tenen una certa **vida objectiva** a través de les institucions que organitzen la **vida social**. Per exemple, l'Estat té un concepte de **propietat** que **organitza** les relacions legals de cada individu: un **concepte** de propietat que **no depèn de l'individu**. Això és el que s'anomena **vida ètica**:

⁶ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Fenomenologia de l'esperit*, p. 180.

Vida ètica
Organitza la família , la societat civil i l' Estat .

Figura 14. Vida ètica segons Hegel

La **raó** no és una facultat del pensar, sinó un **patró racional**.

Raó
El pensar pròpiament humà .
L' esperit subjectiu : una concreció de patró racional , que no la totalitat de la raó.

Figura 15. Raó segons Hegel

Els **éssers humans** també són un **moment més ampli** que la **concreció** de l'**esperit subjectiu**.

La **filosofia** se situa en el punt de vista **racional** o **conceptual**: a partir de la **realitat múltiple** i diversa intenta desentranyar la **racionalitat intrínseca**. La **poncella**, la **flor** i el **fruit** són estadis amb efectes diferents; que un se segueixi de l'anterior no vol dir que necessàriament n'heretini res. **Cada estadi refuta d'alguna manera l'anterior**, de fet.

Figura 16. Poncella a flor a fruit

L'**esperit** és la **lògica intrínseca al desplegament** dels diferents moments, el fil conductor d'una realitat que es mostra de manera múltiple i diversa.

Tasca de la filosofia
Desentranyar i identificar de la multiplicitat de la realitat allò essencial , la racionalitat , el fil conductor intrínsec : descobrir què és essencial i què és contingent i, per tant, avançar cap a un major coneixement de l'esperit .

Figura 17. Tasca de la filosofia segons Hegel

L'esperit s'**auto-coneix** i, alhora, s'**auto-realitza**, arribant a una **realitat més plena**. Existeix una dialèctica constant entre ambdós estats. El **pensament humà**, la **filosofia**, la **ciència**, en són **concrecions**: *maneres com aquest coneixement es realitza al llarg de la història*. Si la tasca de la filosofia és avançar cap a un major auto-coneixement de l'esperit a través de desentranyar el fil conductor de la història, **l'esperit s'auto-coneix a través de la filosofia**.

Concepte
Aspecte de la idea universal .
Reflecteix de manera parcial la idea absoluta .
Cada concepte té contradiccions internes.
Concreció dels moments de l'esperit, que duen al següent concepte.

Figura 18. Concepte

El **concepte** no és quelcom subjectiu, ni objectiu, sinó una **síntesi**. Tampoc és una representació mental d'un contingut psicològic. Té una dimensió tant **epistemològica** com **ontològica**: format

en part de la **realitat** (*vessant ontològica*), com dels **principis racionals intrínsecs** de la realitat (*vessant epistemològica*).

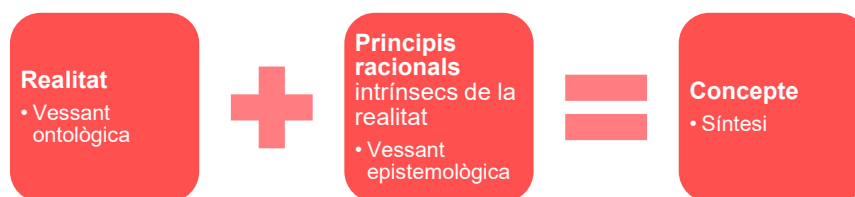

Figura 19. Concepte com a síntesi

Tot el que es troba a la **realitat** són **instàncies** de conceptes: la **unitat** de tres moments.

Unitat (síntesi) de tres moments	
Universal	No és una generalització, res que s'obtingui per inducció en observar la multiplicitat de la realitat i trobar-hi característiques comunes.
	És la racionalitat que es realitza a través de la realitat múltiple i diversa.
	Només existeix en tant que es concreta , es realitza : <i>en i a través d'allò real</i> .
Particular	Allò amb el qual es concreta l'universal.
Singular	Allò que es pot assenyalar amb d'altres termes universals (<i>ara, aquí, això</i>).

Figura 20. Unitat de tres moments

Per **Hegel**, allò **universal existeix**; per tant, no és nominalista⁷. Hegel és **idealista** en tant que tot el que mou la realitat és un **principi racional intrínsec**: no és platònic. La idea només existeix en tant que es realitza, es fa real a si mateixa a través de la realitat, contrastant amb la teoria de les idees de Plató.

Concepte especulatiu
En cada moment emmiralla l'anterior , el reflecteix mentre deixa algunes coses enrere.
No és una conjectura.

Figura 21. Concepte especulatiu

Concepte (*Begriff*) i **concepte especulatiu** (*der spekulative Begriff*) en Hegel son bàsicament el **mateix**. De vegades Hegel l'anomena *especulatiu* per emfasitzar que un concepte no és una simple representació mental, sinó quelcom que **emmiralla la realitat** i que cada **moment** d'un mateix concepte s'**emmiralla** (*es reflecteixen, es neguen, es diferencien*). Entendre un concepte, per a Hegel, no vol dir tenir una comprensió merament subjectiva (*aquest és el meu concepte de propietat, així és com entenc jo la propietat*), sinó que la **comprensió subjectiva** del concepte **emmiralla al propi concepte**, ja que el concepte té una **dimensió objectiva**, real. Entendre les coses així, per a Hegel, vol dir adoptar el **punt de vista especulatiu**, o **conceptual** o **científic**. Comprendre un concepte d'aquesta manera vol dir que tenim una comprensió adequada, que la nostra comprensió s'adequa al propi concepte, que l'emmiralla.

A mesura que avança el concepte, es va **autodeterminat**, va adquirint consideracions, es va fent en contradiccions. **El concepte és llibertat**: és lliure. La llibertat és el concepte per excel·lència.

⁷ Segons els nominalistes, els universals només són un nom sense existència pròpia.

El concepte és...	
Lliure	Es determina només a si mateix perquè avança en els seus termes i amb les seves pròpies contradiccions: és activitat pura .
Incondicionat	No queda condicionat per res extern .

Figura 22. Segons Hegel, el concepte és...

El **concepte** no queda indeterminat, sinó que **es va determinant** fent el joc entre l'**universal**, el **particular** i el **singular**. Un **concepte** pot ser **qualsevol cosa** (un *objecte*, un *animal*, un *pensament*, una *institució*, un *concepte legal*, una *costum*, un *precepte moral*. Cada concepte alhora conté els seus **propis moments interns**, que també son conceptes: com un *calidoscopi*.

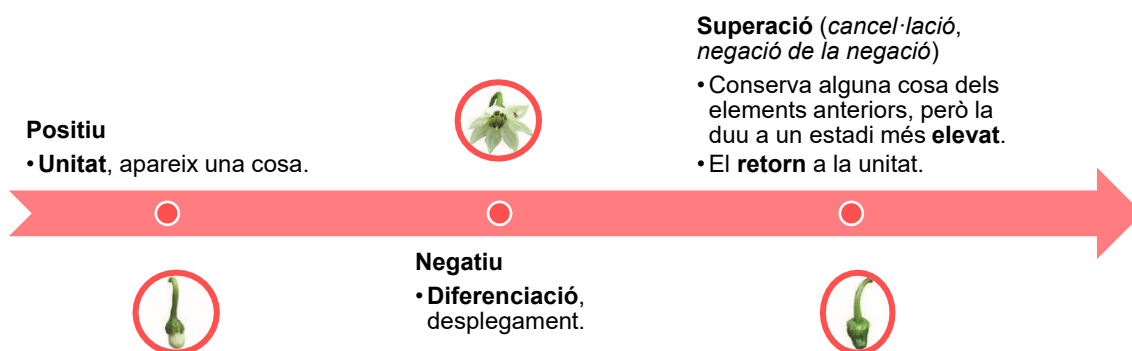

Figura 23. Dialèctica hegeliana

Els conceptes poden exemplificar-se en diversos àmbits:

1. **Filosofia de la Naturalesa**: una flor, un llop. Les espècies **evolucionen** en una **direcció racional**, que apunta cap a una **major adaptabilitat** (resol contradiccions); els trets que no hi estan al servei desapareixen. Es poden pensar en els *ecosistemes* com a entitats racionals: si hi ha una flor, és necessari (racional) que hi hagi abelles que pol·linitzin per tal que les flors es puguin reproduir. L'ecosistema està lligat per una **necessitat interna**. Si alguna cosa falla, trobarà **contradiccions** i haurà de resoldre-les: algun altre insecte, o algun mètode artificial, s'haurà d'encarregar de la pol·linització, avançant cap a un nou ecosistema.
2. **Filosofia de la Ciència**: *paradigmes científics* (teoria dels paradigmes de **Kuhn**). Troben **enigmes**, problemes (contradiccions) que no poden resoldre i, quan aquests s'acumulen, s'avança cap a un nou paradigma que **nega l'anterior** i el **supera**, resol quelcom que el paradigma anterior no podia resoldre⁸.
3. **Esperit Objectiu**: *pas del feudalisme cap al capitalisme, contradicció entre camp i ciutat* (**Marx**). El **desenvolupament** de les forces productives a la ciutat, el creixement del comerç entre ciutats, **crea** una classe burgesa. A mesura que aquesta va adquirint poder econòmic, els seus **interessos** es contraposen, **contradiuen**, als de la noblesa feudal, duent a un nou mode de producció (el capitalisme), organitzat al voltant dels interessos

⁸ Contràriament a Hegel, Kuhn potser tindria una visió massa rupturista o revolucionària de la ciència.

de la classe burgesa. Aquest resol les contradiccions del mètode anterior però, a mesura que es desplega, en fa aparèixer de noves.

El concepte de *mercaderia* en el seu desplegament des de les societats tribals és potser encara més transparent: quan creix la població s'han de cobrir més necessitats i es desenvolupen les forces productives; es produeix la divisió del treball, i amb aquesta, la necessitat de l'intercanvi de mercaderies; apareixen els diners. A través de resoldre aquests problemes, es va desplegant el concepte de *mercaderia*, es va fent real, va adquirint una existència social, econòmica.

El **desplegament del concepte** que és el **motor de la història** s'encamina cap a una **realització** del concepte de la **llibertat**.

Llibertat
No és un ideal polític abstracte .
És quelcom que es realitza en el món a través de les institucions de l' Estat modern.

Figura 24. Llibertat

El **liberalisme** no és el **final** de la història, però; això és **Fukuyama**.

Idea
A vegades és indistingible de la idea absoluta .
És el concepte adequat a si mateix: la seva plena realització .
És el concepte entès adequadament .

Figura 25. Idea

La **comprensió subjectiva** s'adequa al **concepte objectiu**.

2.2.1 Fenomenologia de l'esperit (1807)

El 14 d'octubre de **1806** es produeix la **batalla de Jena**. Napoleó derrota la monarquia de Prússia. Hegel ho interpreta com el **final de la història**: *el triomf dels ideals francesos*. És la realització dels principis més racionals que s'està en disposició d'assolir.

És en aquest escenari que la *Fenomenologia de l'esperit* tracta el concepte del **concepte**. Quan una consciència avança cap a la següent no és que una altra consciència el convenci o s'enfronti a una contradicció. Una **contradicció** no és la incompatibilitat entre afirmacions incompatibles: una contradicció sempre és **productiva**, **interna** al concepte, per fer-lo **avançar**.

Fenomenologia
Preparació per situar-se en el punt de vista conceptual o científic des del qual es pot fer filosofia .
Cal passar per diversos estadis o figures de la consciència .

Figura 26. Fenomenologia

Els estadis són:

Figura 27. Estadis o figures de la consciència

La intenció és **il·lustrar** per quins estadis passa l'esperit (*el protagonista*, amb el lector o lectora).

El passatge del **senyor** i el **serf** és una de les **figures de la consciència** (*l'autoconsciència*). Les consciències comencen a veure's com es **conceben** a si mateixes **socialment**. *No són representacions de figures històriques ni ningú concret*; és una qüestió epistemològica. Per ser plenament conscients resulten necessàries **altres consciències que ens reconeixin**. D'aquí

la temàtica del **reconeixement** del passatge.

Hi ha dues **vessants**, que van alternant-se:

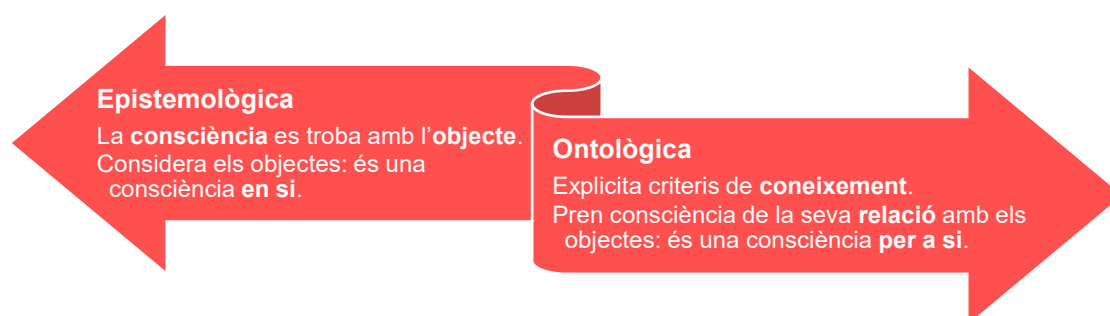

Figura 28. Vessants dels estadis de la consciència

La **consciència en si** (*immediata*) rep els objectes de manera **passiva**. Passa a la **consciència per a si** amb tres **actituds**, de creixent explicitació, especificació dels criteris del coneixement:

Certesa sensible	Actitud cap a la presentació immediata de dades sensibles .
	L' <i>aquí</i> i l' <i>ara</i> , l' <i>això</i> de cada sensació.
Percepció	La certesa sensible s'adona que per expressar la veritat hi ha una sèrie de mecanismes .
	Entén que allò que s'expressava de manera immediata com a dades sensibles instancia propietats universals .
Enteniment	La consciència entén que l'objecte que se li presenta no és un flux de sensacions generals ni la sensació directa particular, sinó una síntesi entre allò general i allò particular .

Figura 29. Actituds de la consciència per a si (autoconsciència)

El pas des d'aquestes primeres actituds duu a un canvi de direcció: a una consciència que coneix objectes: una **consciència per a si**: l'**autoconsciència**. Es **replega** sobre si mateixa i se centra en si mateixa. Es reconeix, per tant, com a **subjecte**. L'autoconsciència es dirigeix als **objectes**, i els gestiona per exercir-se com a autoconsciència. Quan es troben dues autoconsciències, acaben **lluitant pel reconeixement**.

Senyor	Serf
Té el reconeixement .	El senyor és dependent del seu treball .

Figura 30. El senyor i el serf

S'arriba a un **tercer estadi**: la **consciència en i per a si** (*punt de vista conceptual*). Per conèixer adequadament requereix que hi hagi **altres auto-consciències** que també coneguin els objectes i permetin **contrastar el coneixement**. Aprèn que tot allò que ella negava o intentava apropiarse en el **segon estadi** en realitat és un component essencial de la seva pròpia i plena existència.

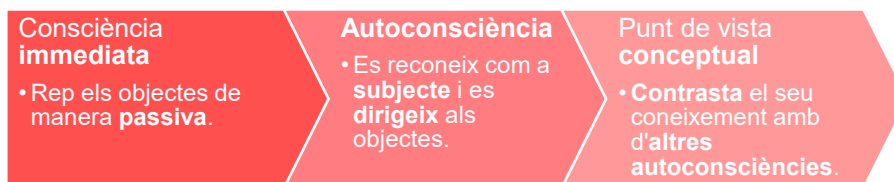

Figura 31. Estadis o figures de la consciència, resumits

Cap de les figures ha de tractar-se com elements antropològics o històrics. La **fenomenologia** és una **preparació** per parlar de filosofia, no un tractat. Assenta les **bases pel pas de l'esperit objectiu al subjectiu**: les condicions socials que permeten el desenvolupament de l'esperit.

2.2.2 Elements de la filosofia del dret (1820)

El **1915 Napoleó cau** i es restaura el paisatge polític. **Hegel** publica *Elements de la filosofia del dret* sota **censura**, amb la restauració de la monarquia prussiana. Aquesta és l'obra de **filosofia social i política** de Hegel.

Conseqüència del desplegament del concepte
La gent pot entendre coses que abans no comprenia: hi ha una racionalitat interna en el món.
Es dona una mena de reconciliació en entendre els principis racionals .

Figura 32. Conseqüència del desplegament del concepte

La persona s'està **reconciliant** amb l'**Estat modern**.

Reconciliació amb l'Estat modern
Reconstrucció dels principis racionals intrínsecs de l' Estat modern .

Figura 33. Reconciliació amb l'Estat modern

El **component polític** de Hegel està sobretot en el seu **mètode**.

[La **filosofia**] per ser el **desentranyar d'allò racional**, consisteix en la **captació d'allò present i real efectiu** i no en la posició d'un **més enllà** que sap Déu on hauria d'estar, tot i que en realitat sap dir on es troba, és a dir: en l'error d'un raonar unilateral i buit.⁹

La crítica de Hegel **parteix** dels propis **principis del present** en lloc d'imposar ideals abstractes des de fora. Una **crítica abstracta** o que no parteix del present és per Hegel **unilateral** i **buida**.

L'intent de **reconstruir**, reconciliar-se, amb els principis racionals de l'**Estat modern** també pot interpretar-se com una mena de **justificació**. D'aquí que l'obra es considerés **conservadora**; més, tenint en compte que s'escrivia alhora que es restaurava la monarquia prussiana. Però justament per aquest context històric es pot entendre que Hegel es trobava sotmès a la **censura**.

⁹ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Elements de la Filosofia del Dret*, p. 74.

Allò que és **racional** és **real** i allò que és **real** és **racional**.¹⁰

Aquesta famosa cita es pot **interpretar** de dues maneres:

Lectura conservadora	Lectura progressista
<i>Allò que és real és racional.</i>	<i>Allò que és racional és real.</i>
L'organització dels Estats moderns (<i>allò real</i>) és racional (<i>s'adequa al concepte</i>).	El que és racional tard o d'hora s'acabarà tornant real .
L'Estat modern és la plena realització del concepte .	

Figura 34. Possibles lectures d'Allò que és racional és real i allò que és real és racional

Entre ambdues frases subordinades existeix una **dialèctica**. El concepte es **desplega**, es realitza en el món, troba **contradiccions** i les **supera**.

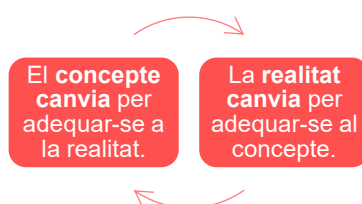

Figura 35. Dialèctica entre la realitat i la racionalitat

Hegel interpreta allò **racional**:

Allò **racional**, que és sinònim amb la idea en entrar a la seva realitat, i alhora en la seva existència extensa, sorgeix en un **infinit** regne de formes, fenòmens i configuracions [...] **no** són objecte de la **filosofia**.¹¹

El concepte de **propietat** dins de l'Estat modern és una expressió, una manera de **realitzar** la pròpia **llibertat individual**. Comprendre adequadament, **especulativament**, **propietat** dins de l'Estat modern vol dir que la manera com l'entendem reflecteix quelcom com ara la **manera** com la propietat existeix dins del marc legal present i la **funció** racional que duu a terme dins d'aquest, és a dir, la seva **existència**; com **ha arribat a ser** a partir de formes més primitives (*la propietat feudal*), i en quin sentit les supera o és més racional; les **limitacions** del concepte actual i com **apunta** cap a un concepte més elevat que resolgui les seves **contradiccions** actuals. És a dir, que es té una **visió crítica** del concepte, però una visió crítica que no és merament abstracta, sinó que **parteix del concepte actual**, present.

Objectiu
Tot allò que organitza la nostra existència interpersonal .

Figura 36. Objectivitat segons Hegel

Hegel **rebutjaria**, per exemple, *la negació anarquista de la propietat privada*, perquè consideraria que aquesta negació rebutja el concepte directament **sense haver passat per una comprensió** adequada de la seva racionalitat, de la funció o dels principis racionals que realitza, sinó que se

¹⁰ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Elements de la Filosofia del Dret*, p. 74.

¹¹ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Elements de la Filosofia del Dret*, p. 75.

n'aparta i en fa una crítica independentment d'aquests principis que compleix en el present. En aquest sentit, Hegel seria molt més **reformista** que revolucionari.

Per dir encara una paraula sobre l'*ensenyar* com ha de ser el món, **la filosofia sempre arriba massa tard** per a això. Com a *pensament* del món ella només apareix en el temps després que la realitat ha perfeccionat i acabat el seu procés de formació. [...] Quan la filosofia pinta el seu gris sobre el gris aleshores ha envellit una configuració de la vida no es deixa rejuvenir amb **girs sobre gris**, sinó només conèixer. Només quan irromp l'ocàs inicia el seu vol l'òliba de Minerva.¹²

A banda de ser el nom de la deessa grega de la intel·ligència (romanitzada), *Minerva* també era un diari progressista que Hegel llegia.

Lectura conservadora	Lectura progressista
Si la tasca de la filosofia és comprendre el present, sempre arriba tard per canviar el món .	La crítica a l'Estat no pot ser merament parcial, unilateral, subjectiva, no pot ser abstracta , imposant-li una forma.
No pot crear res de nou.	

Figura 37. Possibles lectures de l'òliba de Minerva

Hegel està sent **ambigu** a propòsit per superar la censura.

Així doncs, aquest manual, en tant que conté la **ciència de l'Estat**, no ha de ser res més que una **temptativa** per *connectar* i *exposar l'Estat coma quelcom racional en si*.¹³

2.3 Karl Marx

No es pot entendre **Marx sense Hegel**.

Política
No té essència trans-històrica que es pugui captar amb conceptes i descripcions abstractes.
El resultat d'un desplegament històric .

Figura 38. Política segons Marx

Com en Hegel, la **política no reflexiona** sobre la **naturalesa** de l'Estat o sobre l'**essència** de la política o sobre les **qualitats** d'un bon governant; no vol prescriure un bon model o imposar principis abstractes sobre la realitat present.

Mètode dialèctic
Intentar entendre els principis implícits al present per revelar-ne les contradiccions internes.

Figura 39. Mètode dialèctic

Esdevenir **conscient** d'aquests principis és el **prerequisit** per poder **transformar** el present.

Els filòsofs s'han limitat a *interpretar* el món de diferents maneres; del que **es tracta és de transformar-lo**.¹⁴

No es refereix a que la persona s'hagi de llençar a revolucionar el món, sinó que, en lloc de voler

¹² Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Filosofia del Dret*, Prefaci p. 37.

¹³ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Elements de la Filosofia del Dret*, p. 75.

¹⁴ Karl Marx i F. Engels, *La ideologia alemanya*, p. 502.

interpretar-lo, ha de voler **entendre'**l tal i com és i, aleshores, **transformar-lo**.

Crítica immanent
Crítica del present , a partir dels seus propis principis implícits.

Figura 40. Crítica immanent

Marx es diferencia de **Hegel** en identificar quin és el **motor** d'aquest desplegament. **Inverteix** a Hegel: les **contradiccions** no són a nivell de concepte (*d'un cert concepte de llibertat que, en determinats moments històrics, s'acaba mostrat imperfecte i fa avançar cap a un nou concepte*) sinó entre les **forces productives** i les **relacions de producció** (*el desenvolupament de les forces productives amb les quals una societat reproduceix la seva pròpia supervivència enfrontat a la manera com aquest es va veient limitat per la manera com s'organitza el treball...*).

Hegel	Marx
Desplegament de l' esperit , el concepte o la idea.	Contradiccions materials o internes de la pràctica i l' activitat humanes .

Figura 41. El motor de la història segons Hegel i Marx

L'**activitat pràctica** té unes determinades **contradiccions internes** a cada moment històric; són el que empeny la història a avançar.

Mètode de producció
Una manera d' organitzar la societat .

Figura 42. Mètode de producció

Les **contradiccions** són, doncs, el que fa que un mode de producció quedi **obsolet**.

Materialisme
Activitat pràctica .

Figura 43. Materialisme

Les formacions, idees, polítiques reflecteixen les idees de la **classe dominant**, és a dir, **oculten** o presenten de manera invertida aquestes **contradiccions** entre forces productives i relacions de producció per tal de mantenir el propi domini. Així, la **política reflecteix** les idees de la **classe dominant** per preservar el seu **domini material** sobre la classe subordinada: *al treballador que ven el seu treball a canvi d'un salari que li permet viure se'l presenta com un individu lliure que ven el seu treball com si fos un producte*.

Política	Institucions polítiques
Són un reflex invertit de l' activitat pràctica , de la ideologia de la classe dominant .	

Figura 44. Política i institucions polítiques

Només es podran **transportar** aquestes relacions de producció i intercanvi de manera **conscient** cap a **revolucionar-se** contra la societat de classes si s'**expliciten**.

Autoconeixement
Esdevenir conscient de les contradiccions de la pròpia activitat pràctica .

Figura 45. Autoconeixement

Marx és un partidari de la **lectura progressista** de **Hegel**.

No hem de censurar Hegel perquè descriu el ser de l'Estat modern tal i com és, sinó per presentar allò que és, com a *essència de l'Estat*. **Allò racional és real**. Però això es troba precisament en *contradicció amb la realitat irracional*, que és sempre **el contrari del que expressa i expressa el contrari del que és**.¹⁵

Si es vol explicar l'**Estat modern**, no s'ha de mirar com s'entén a si mateix ni quins principis racionals vol expressar, sinó a quins **principis de producció** es remet.

Així com **no es jutja** a un individu d'acord a allò que aquest creu ser, tampoc és possible jutjar una època similar de **revolució** a partir d'una pròpia consciència a partir de **contradiccions** de la vida material, a partir del conflicte existent entre forces socials productives i relacions de producció.¹⁶

El concepte de **propietat hegeliana** seria una **abstracció idealista**; no respon a la realització de la llibertat, sinó a la defensa dels interessos d'una classe social: *la burgesia*. Presentar el concepte de *propietat* com la realització de la llibertat ocultaria una **contradicció entre classes** amb **interessos materials contraposats**. Així, la *propietat* de Marx és una **inversió** de Hegel.

No existeix una **naturalesa humana transcendental**. Com en Hegel, la transformació del món, la **reproducció** de nosaltres mateixes **en interactuar** amb la naturalesa, amb la matèria, és un **pressupòsit** per poder **auto-entendre'ns**.

Hegel	Marx
El treball duu a una forma més perfecta de reconeixement on les consciències es reconeixen a si mateixes en les altres autoconsciències.	La necessitat d' organitzar socialment el treball dona lloc a una forma d' entendre la societat .

Figura 46. Hegel i Marx sobre el treball

El problema en Marx és que el **capitalisme** i el **treball assalariat** duen l'**alienació** del treballador respecte a la seva **pròpia obra**.

[T]ant les condicions jurídiques com les formes **polítiques** no podien comprendre's per si mateixes ni a partir d'allò que ha donat en anomenar-se el desenvolupament general de l'esperit humà, sinó que, al contrari, **radiquen en les condicions materials de la vida**, la totalitat de les quals agrupa **Hegel**, segons el procediment dels anglesos i francesos del segle XVII, sota el nom de *societat civil*, però que era menester buscar l'anatomia de la societat civil en l'**economia política**.¹⁷

Marx és **materialista**. Economia política, per Marx, és la **ciència econòmica burgesa**: l'estudi de les relacions d'intercanvi i producció com si fossin **lleis naturals**. La **vida ètica** és la *societat*, la *família*, la *producció*...

En la **producció social** de la seva existència, els homes estableixen determinades relacions, necessàries i independents de la seva voluntat, **relacions de producció** que corresponen a un

¹⁵ Karl Marx, *Crítica del dret de l'Estat de Hegel*, p. 375-376.

¹⁶ Karl Marx, *Contribució a la crítica de l'economia política*, Pròleg, p. 7-8.

¹⁷ Karl Marx, *Contribució a la crítica de l'economia política*, Prefaci, p. 4.

determinat estadi devolutiu de les seves forces productives materials. La totalitat d'aquestes relacions de producció constitueix l'**estructura econòmica de la societat**, la base real sobre la qual s'alça un edifici jurídic i polític, i a la qual corresponen determinades formes de **consciència**. El mode de producció de la vida material determina el procés social, polític i intel·lectual de la vida en general. **No és la consciència dels homes allò que determina el seu ésser, sinó, ans al contrari, és la seva existència social allò que determina la seva consciència.**¹⁸

Les **societats** han d'organitzar-se de manera que puguin **subsistir**: en això es basa el raonament de **Marx**.

Mode de producció	
Forces productives, força de treball, maquinària, coneixement...	
Relacions de producció	Organització social del treball, propietat dels mitjans de producció.

Figura 47. Mode de producció

Arribades a cert estadi de desenvolupament, les **relacions d'intercanvi s'institucionalitzen** i es converteixen en pràctiques més complexes, regulades legalment i social. El text acaba amb la famosa cita de Marx:

Una **formació social** mai **mor** fins que no s'hagin **desenvolupat** totes les forces productives per a les quals resulta àmpliament suficient, i mai ocupen en el seu lloc relacions de producció noves i superiors abans que de les condicions d'existència de les mateixes no hagin sigut **incubades** en el si de la pròpia **antiga societat**.¹⁹

Un cop les forces productives entren en **contradicció** amb el mode de producció (*quan ja s'han desenvolupat prou*), contenen la **llavor del següent mode: apunten a una revolució**. Això, com s'ha vist, tampoc és exactament el que li assigna **Fukuyama**.

¹⁸ Karl Marx, *Contribució a la crítica de l'economia política*, Prefaci, p. 4-5.

¹⁹ Karl Marx, *Contribució a la crítica de l'economia política*, Prefaci, p. 5.

Professora: Anna Rafecas Sogas (anna.rafecassogas@ub.edu)

3.1 Alec Benjamin

Benjamin rebutja una concepció del **temps** i de la **Història** que ell anomena **historicisme**.

Historicisme
Manera de pensar el temps històric com a un continu homogeni lineal que avança cap a un major progrés .

Figura 1. Historicisme

Aquesta ha sigut la manera de pensar-lo d'algunes corrents **marxistes**; Benjamin proposa una alternativa amb l'objectiu de **revifar el marxisme**: una variació del **materialisme històric** que no prescindeix de la teologia. Marx, malgrat haver secularitzat el temps messiànic (*Tesi XVIII*), aspira a un **horitzó revolucionari** (*la societat sense classes*) i, per tant, concep la **història linealment**. Això converteix el marxisme de la democràcia en un **ideal regulatiu**, una **tasca infinita mecànica** que no contempla l'**oportunitat revolucionària** de cada moment històric: inactiu, a l'espera.

Trencament del present
Interrupció on es redimeixen les revolucions anteriors i es fa memòria dels vençuts .

Figura 2. Trencament del present

La **injustícia** segueix viva en la manera de representar la Història. Explicar-la com una **totalitat** seria explicar la dels **vencedors**. Calen **interrupcions** per **recuperar** el record del que ha **caigut**.

Història com a totalitat
Història dels vencedors .

Figura 3. Història segons l'historicisme, segons Benjamin

3.1.1 Biografia

Benjamin va ser un **filòsof jueu i alemany, crític cultural i assagista**. Neix a Berlín al si d'una família jueva naturalitzada i mor a Portbou, per la seva pròpia mà. Duu una vida de **precarietat econòmica**, perquè se li **nega** la vida **acadèmica**. Es guanya la vida fent crítica literària, cultural, teoria crítica, marxisme... amb elements del **misticisme** i el **messianisme** de la tradició jueva.

Tals influències ja es troben a la *Tesi I*, on compara la tesi **marxista** amb un **autòmat**: el **materialisme històric** (*marxisme*) s'ha de **revitalitzar** amb la **teologia** (*el mestre d'escacs amagat*). Proposa **combinar** el **marxisme** i el **messianisme**: per tal que el materialisme històric venci sempre (*com l'autòmat*) necessita ser guiat pel messianisme (*el mestre d'escacs*).

La influència del pensament jueu li ve de la seva amistat amb Gershom **Scholem**, una autoritat del **misticisme** jueu i una figura central al voltant del pensant de Benjamin i **Arendt** (que eren amics entre ells). També l'influencien Asja **Lácis** i Bertolt **Brecht**. És un dels **primers** pensadors **marxistes** a **rebutjar** la idea del **progrés històric**. Tracta Theodor **Adorno** i hi manté una llarga relació personal i professional. Però Adorno creu que el marxisme de **Brecht és massa militant**, i que les **influències jueves** de Benjamin són mer **misticisme**.

Benjamin s'**exilia** el **1933**, després de l'ascens al poder de **Hitler**, a **París**. Hi fa amistat amb **Arendt**. Als finals del anys quaranta intenta a exiliar-se a **Espanya**, fugint de la persecució nazi, amb la intenció d'arribar a **Estats Units**. Però quan hi arriba, Espanya retira els visats i obliga a tots els exiliats a tornar a França. Abans que permetre que l'agafin, se **suïcida** amb una sobredosi de pastilles de morfina a **Portbou**. Havia **enviat el seu manuscrit a Adorno**, però el paquet es perd i acaba en mans d'**Arendt**. Arendt i Adorno no se suporten: la seva publicació es complica.

3.2 Marxisme, messianisme i historicisme: l'autòmat i el mestre d'escacs

Marxisme	Messianisme
Secularització del messianisme.	Pensament jueu.
La crítica de classes .	Caiguda del paradís .
La societat sense classes (<i>horitzó marxista</i>).	Redempció (<i>horitzó jueu</i>).
Història lineal .	La redempció duu un cataclisme temporal.

Figura 4. Marxisme i messianisme

El **marxisme** i el **messianisme** expliquen la **mateixa història**, però el marxisme ho fa en termes seculars. El **marxisme de la democràcia** eleva la idea de la **redempció** a un **ideal** que fa de la seva cerca una tasca inacabable. En situar la societat sense classes en un **horitzó que arribarà**, està entenent el temps de manera molt **lineal**; però la tradició jueva afirma que la redempció és un **cataclisme** que **atura el temps** (*trenca el temps històric i secular*). Benjamin proposa:

Marxisme messiànic
Pensa la societat sense classes dins del caire del messianisme jueu .

Figura 5. Marxisme de Benjamin

Veure l'ascens del **feixisme** en lloc del socialisme duu a Benjamin a **criticar l'historicisme**, que sempre està de la banda dels **vencedors**.

Historiografia fragmentària
No és una totalitat que sepulti els moments en un continu, sinó explicar la història des de la perspectiva dels moments .

Figura 6. Historiografia fragmentària

Benjamin argumenta a favor d'una **historiografia fragmentària** on no s'entengui el temps de manera lineal, teleològica: una pràctica d'aquest tipus no faria justícia a les vivències dels vençuts ni permetria aprofitar les oportunitats revolucionàries que es donen a cada moment històric. La història és fragmentària des de la **perspectiva dels vençuts**. Vol mantenir viu el **record de la**

injustícia a cada moment, la **rellevància de les injustícies** passades pel present... la història **oberta a la interrupció**, la revolució.

3.2.1 El marxisme ortodox

Benjamin **critica** el **marxisme ortodox**, essent ell mateix un pensador **marxista**.

Marxisme ortodox
Corrent socialdemòcrata que dominava a l' <i>Internacional</i> .
Interpretació determinista i simplificació del marxisme com una sèrie de lleis de la Història que durien al marxisme inevitablement .

Figura 7. Marxisme ortodox

La **crítica** de Benjamin és una **reacció** als **fracassos històrics** del marxisme ortodox dominant a *L'Internacional*: ha inspirat un **immobilisme** que finalment ha propiciat l'arribada del **feixisme**... És punyent amb tota filosofia que considera que la Història avança cap a quelcom més elevat amb la **superació de contradiccions** (*hegelianes, fins a cert punt*). Les contradiccions no són enteses com a moments necessaris dins d'un desplegament més ampli de la Història, sinó com a **injustícies, ruptures, fragments que no es poden explicar** com a cadenes d'esdeveniments que formen part d'un desplegament racional: *això seria explicar-los com a mals necessaris vers un fi més elevat*.

Primera Internacional	Entre el 1864 i el 1876 , agrupa sindicalistes, anarquistes i socialistes de diversos països, entre ells Marx i Engels . Està marcada pel desacord entre marxistes (més centralitzats) i anarquistes . Es dissol amb l'expulsió de Bakunin .
Segona Internacional	Entre el 1889 fins el 1916 , es caracteritza per les tensions entre els que acabarien sent coneguts com els comunistes i els social-demòcrates . Després de la mort d'Engels , el marxisme imperant passa a ser l' ortodox .

Figura 8. Internacionals

Sobre el concepte de la història se sol presentar com un text **nostàlgic**, melancòlic, tràgic davant la **memòria dels vençuts** de la Història, les derrotes, les circumstàncies de la vida de Benjamin... és **ambigu**, ple de **metàfores**, **místic**. És poc clar fins i tot en el seu posicionament, cosa que **suavitza** la seva **crítica** contra la socialdemocràcia.

Marxisme ortodox
Família de pensadors de la tradició marxista europea occidental dels anys 1930 que tenia el seu centre a Frankfurt . Inclou Adorno, Horkheimer ...
Combinen la filosofia amb l' anàlisi cultural i la psicologia , entre d'altres disciplines científiques i acadèmiques.
Intenta respondre l'ascens del feixisme en lloc de l'ascens del socialisme.

Figura 9. Marxisme ortodox

El tema rellevant a *Sobre el concepte de la història* és una **crítica a la concepció lineal de la Història** que tenia el corrent socialdemòcrata. Benjamin n'està decebut: la fe que el socialisme es produiria com a resultat d'una producció inevitable ha dut exactament al contrari, al **feixisme**.

Davant la manera de pensar el temps i la Història, l'única manera de veure l'ascens del feixisme és amb la **incomprensió**.

Socialdemocràcia
Massa optimista .
Conduïx inevitablement a la inacció política .

Figura 11. Socialdemocràcia

A la *Tesi VII*, Benjamin escriu que el **materialisme històric** ha de *raspallar la Història a contrapel: a contracorrent*, construint-la des del punt de vista dels seus **moments de ruptura** i no dels de la superació (*com fa l'historicisme, convertint la Història en una teleologia que aixafa moments*).

3.3 L'Àngel de la Història

Benjamin posa més èmfasi en el **present** i la seva **interrupció**, on es **redimeixen** els fracassos del passat i s'hi estableix un vincle. Recorre al **pensament jueu** i el **messianisme** per intentar trobar una manera de **redimir** la tesi **marxista**.

En relació a la crítica al progrés apareix a la tesi de l'**Àngel de la Història**. Hi parla del quadre *Angelus Novus* de Klee: el seu aspecte és el que Benjamin creu que hauria de tenir l'Àngel de la Història, **lluitant** contra l'**huracà** que representa el **progrés** (*propri de l'historicisme*), que l'empeny cap al futur i amb la **mirada** desorbitada a les **ruïnes del passat**.

La *Tesi IX* explica que el **materialisme històric** ha de **mantenir viva** la **memòria** de les **ruïnes** del passat en tot moment. Això no vol dir que Benjamin tingui una visió nostàlgica o pessimista de la Història, com sovint s'ha dit: l'Àngel mira les ruïnes i manté viu el record per **desencadenar una interrupció**. On l'**historicisme** veu conseqüències necessàries, l'Àngel veu catàstrofes que s'amunteguen al pas del progrés del temps i demanen una interrupció per ser redimides.

L'àngel **voldria aturar-se**, despertar els morts i recompondre allò destruït.²⁰

L'Àngel és una **al·legoria** del pensament de Benjamin. Representa el **desig** d'una Història que **rememori activament** el passat, mantenint vives les catàstrofes i evitant que el relat únicament tingui en compte els vencedors. Per Benjamin, el temps i la Història van de la mà d'una **pràctica en el present** i requereixen una interpretació i transformació activa a través del **record**; però és **impossible** representar la Història de manera **neutral**, perquè això significaria estar fent-ho des del punt de vista dels vencedors.

Materialisme històric
Ha de tenir una consciència activa del temps i la Història.
La Història requereix una interpretació i intervenció actives .
Una manera d'activar la πρᾶξις política , de construir la Història que conduïx a transformar-la en referència al passat.

Figura 12. Materialisme històric segons Benjamin

²⁰ Walter Benjamin, *Sobre el concepte de la història*, Tesi IX, p. 44.

Per Benjamin, la **redempció**, la **societat sense classes**, **no** és un **horitzó**. L'Àngel sempre ha de tenir les **ales obertes** i una actitud **atenta** perquè no se sap mai quan els feixistes tornaran a alçar-se a les interrupcions del present. A diferència de l'historicisme, que situa l'horitzó de redempció al final del procés lineal i inevitable de la història, el **materialisme històric** ha de tenir, per **Benjamin**, una **consciència** activa del temps i la Història.

Zetzzeit
Omplir el temps- ara , temps actual.
Interrupció del continu de la Història.

Figura 13. Zetzzeit

Contrasta el temps homogeni i buit de l'historicisme amb el Zetzzeit. És una contraposició similar a la que hi ha entre el *καιρός* (*moment crític, adequat*) i el *χρόνος* (*temps cronològic*), dues maneres de parlar del temps.

La **Història de les revolucions** està constantment en **risc** de ser **sepultada** per la manera com presenta l'historicisme la Història; per això és important **citar, recuperar** totes les revolucions en cada interrupció.

3.3.1 Pensament jueu

Benjamin és la figura central de la **síntesi** de les següents tradicions:

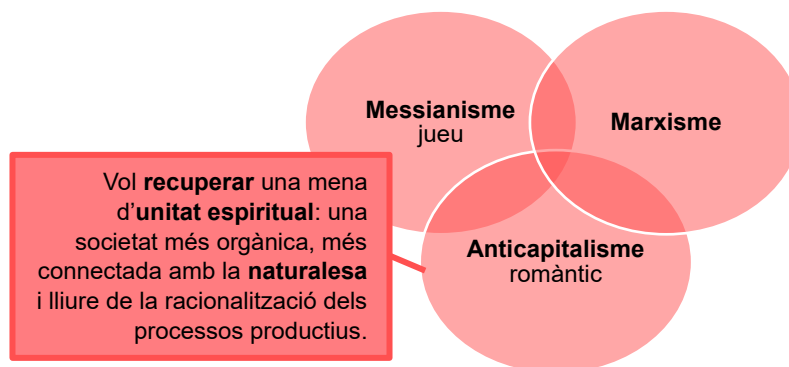

Figura 14. Síntesi del pensament de Benjamin

En la **Càbala** (*tradició mística jueva*) hi ha una mena de **recipients** que contenen la **llum de Déu** que, no podent contenir-ne tanta, s'acaben **trencant**. Les **espurnes** es **reparteixen**, s'escampen pel cosmos. *Tiqqun Olam* (תיקון עולם) és el procés de **recollir i reunir-les: redempció**. Per redimir la creació, doncs, fa falta **intervenció humana**.

Això ofereix als pensadors jueus i, sobretot, a Benjamin, una manera d'entendre el **trencament històric**: les revolucions fallides, els derrotats de la història, les ruïnes cap a les quals l'Àngel gira la seva mirada. Les **ruïnes** són anàlogues als **fragments trencats** dels vasos.

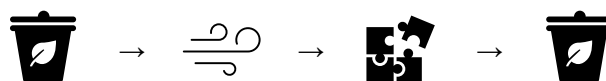

Figura 15. Representació (aproximada) del Tikkun Olam

Per Benjamin, entendre el passat històric fa veure que **no** hi ha manera **neutra** de representar la **Història**. En **interrompre** el present, en rememorar el passat, portant-lo al present, es **recupera** la memòria de les **víctimes** del procés.

Redempció
Un procés de rememorar .

Figura 16. Redempció en la tradició jueva

És a través de la **rememoració** que es **redimeix** el potencial de revolucions fallides i es revitalitza en el present. Això **contrasta** amb la manera de pensar de l'**historicisme**, que entén les derrotes, en llenguatge hegel·lià, com a **passos vers una victòria final**.

Historiografia fragmentària	Historicisme
La Història s'interromp per rememorar els caiguts .	La Història és la història dels vencedors .

Figura 17. Historiografia fragmentària contra historicisme

La història sempre es pot interrompre:

[C]ada **segon** era la petita **porta** per on podia passar el **Messies**.²¹

Cal mantenir, doncs, el **record viu**: per poder interrompre la història i facilitar aquesta arribada. És també una referència a la **Bíblia**:

Entreu per la **porta estreta**; perquè **ampla** és la porta, i **espaiós** el camí que duu a la **perdició**, i molts són els que entren per ella;²²

3.3.2 Imatge dialèctica

Contrari a la concepció de la Història des del punt de vista de la classe dominant, el materialisme històric s'aproxima a la **imatge dialèctica** amb **constel·lacions** on es connecten moments del passat amb el present, que conserven una enorme rellevància entre els vençuts però perden el sentit en el temps lineal de l'historicisme i els vencedors. Així, la **imatge dialèctica**, o **mònada**, és una connexió entre diversos moments de la Història, que entren en **diàleg** amb el present i desencadenen la **consciència revolucionària**.

Imatge dialèctica	
Mònada.	
Construcció del subjecte.	
Eina metodològica per a construir la Història (<i>llegir la història a contrapel</i>).	
Materialisme històric	Historicisme
Constructiva.	Additiva: esdeveniment rere esdeveniment...
Conjunt de fragments temporals que creen el punt de vista històric de la rememoració dels vençuts .	

Figura 18. Imatge dialèctica

²¹ Alec Benjamin, *Tesi sobre la Història*, Apèndix A, p. 59.

²² *Bíblia*, Mateu 7:13.

Benjamin parla de la **imatge dialèctica** com a una **constel·lació** de diversos **fragments** que entren en **diàleg** amb l'**observador**. Li mostren que la **injustícia** segueix viva i omplen el present d'**urgència revolucionària**, rememorant els fragments i **revifant** la possibilitat de redimir-los. És un muntatge comparable amb la unió de diversos **fotogrames d'una pel·lícula**, quelcom que es construeix amb l'activa i crucial col·laboració de la perspectiva de qui la construeix. És una eina per fer una **lectura crítica i a contracorrent** de la Història per desencadenar la seva interrupció. Benjamin afirma que la imatge dialèctica **atura el temps**: el passat reclama la seva actualitat, els morts clamen que s'interrompi el present i s'acabi el que es va començar.

No és simplement una representació **visual**; però té un component visual en el sentit que és una **eina per construir la Història** des d'un punt de vista. Tampoc és una manera de representar la Història, sinó una manera d'**adquirir** una **consciència històrica** de la **justícia** que pugui desencadenar el trencament, la interrupció de la Història: relacionant-se així amb el *Tiqqun Olam*.

La Història s'ha de construir des del **punt de vista dels vençuts**, les **ruïnes** que el progrés ha anat deixant al seu pas. Les **grans revolucions** solen anar acompanyades d'un **nou calendari** (*la Francesa, la Russa...*): d'una **consciència** que s'està interrompent el temps, que s'està fent saltar el continu de la Història.

3.3.3 El salt del tigre

Salt del tigre
Apropiació passiva del passat per part de la classe dominant , que <i>cita fragments històrics com la moda cita vestits antics</i> : com a ornament buit , sense transformar el present.

Figura 19. Salt del tigre

Benjamin exemplifica el **salt del tigre** amb la **Revolució Francesa** citant **Roma** com un *vell vestit* en lloc d'actuar com a veritable hereva dialèctica.

Citar	Zetztzeit
Relació superficial amb el passat.	Operació revolucionària .
<i>La moda reciclant formes antigues sense consciència crítica.</i>	<i>Robespierre transforma Roma en un passat carregat d'ara: el temps s'atura i permet acció autènticament nova.</i>

Figura 20. Diferència entre citar i el Zetztzeit

El **Zetztzeit** equival al **present** que no és transició del **materialisme històric**.

Recordar	Rememorar
<i>Erinnerung</i>	<i>Eingedenken</i>
Acte passiu d'inventariar el passat.	Excavació activa , comparable a l'arqueòleg que remou la terra per trobar relíquies.
<i>El prostíbul de la Història.</i>	

Figura 21. Diferència recordar i rememorar

La clau rau en la **interrupció del temps**: la classe **dominant** usa el passat com a **decoració** o instrument de **poder**, però la veritable **rememoració dialèctica** el fa esclatar des del present.

Filosofia Política II

- 4 -

La política a l'era de la tècnica

Professors: Anna Rafecas Sogas (anna.rafecassogas@ub.edu) i
Josep Maria Esquirol Calaf (jmesquirol@ub.edu)

4.1 György Lukács

György Lukács va viure entre el **1885** i el **1971**. Era un **filòsof hongarès** que, a partir de certa etapa de la seva vida, va esdevenir més notòriament **marxista**. Se'l considera un dels pares del **marxisme occidental**. Va ser molt notori entre els cercles acadèmics; també se'l coneix com un dels precursors de l'escola de Frankfurt. Va publicar més de setanta obres al llarg de la seva vida.

Neix a **Budapest** en una família jueva de **banquers adinerats**. Està activament implicat en els esdeveniments polítics i històrics del seu temps, fins al punt d'ocupar **càrrecs polítics**. La seva **evolució** personal i intel·lectual està **dividida** en almenys cinc parts distintes.

Etapas de la filosofia política de Lukács	
Pre-marxista	1902-1918
Marxista	1918
Història i consciència de classe	1919-1923
Leninisme i Tercera Internacional	Mitjans dels 1920s-1930s
Post-Segona Guerra Mundial	Fins a 1971

Figura 1. Etapas de la filosofia política de Lukács

Passa per una actitud **revolucionària**, **ultraesquerranista** (*enfocament unilateral en la praxis i la revolució; renuncia la jerarquia, organització partidista, centralisme*); una etapa **bolxevic**...

4.1.1 Període pre-marxista (1902-1918)

Lukács està **en contra** la idea que la **modernitat és un procés de racionalització**.

Anti-capitalisme romàntic	
Defensa les formes de pensar qualitatives .	Profunda aversió per la societat burguesa .
Té un component conservador , que idealitza el passat pre-capitalista .	

Figura 2. Anti-capitalisme romàntic

La **preocupació principal** de Lukács durant aquest període és la relació entre el que anomena la **vida** i la **forma**. Afirmar que la **novel·la no** és capaç d'expressar la **vida interior**.

Vida	Forma
Subjectiva i qualitativa.	Convenció cultura i estètica.
La forma és incapaç d'expressar la vida .	

Figura 3. Vida i forma en el Lukács pre-marxista

La **moda** se suposa que ha de permetre expressar la **singularitat d'un individu**, però quan es comença a **produir en massa** se'n mostra **incapaç**.

Tragèdia de la cultura	
L'univers cultural i estètic burgès ha deixat de ser una totalitat harmònica .	
L'individu ja no troba sentit en aquesta totalitat.	

Figura 4. Tragèdia de la cultura en el Lukács pre-marxista

Obres destacades del període són *L'Ànima i la Forma* (1910-11) i *Teoria de la Novel·la* (1916).

4.1.2 Període marxista (1918)

Per a sorpresa de tothom, el **1918** Lukács determina **que la violència revolucionària no pot dur al bé**; però que és un imperatiu ètic. Està convençut que el proletariat (la *classe messiànica*) ha d'**assolir el poder** mitjançant l'**acció revolucionària**, encara que això obligui a abraçar la **necessitat tràgica** d'emprar mesures extremes.

Marxisme	Imperatiu ètic
Necessitat històrica de la lluita de classes.	Crear una societat sense classes és un ideal utòpic que s'ha de perseguir amb una voluntat pura , encara que dugui a paradoxes morals .

Figura 5. L'imperatiu ètic del Lukács marxista contraposat al marxisme

Lukács, doncs, es debatia sobre els **dilemes ètics de la revolució**, inevitables en la lluita per **eliminar el capitalisme**.

Tragèdia de les revolucions polítiques
Accions malvades poden produir resultats bons .

Figura 6. Tragèdia de les revolucions polítiques en el Lukács marxista

Les **obres destacades** són *El bolxevisme com a problema moral* (1918) i *Tàctica i ètica* (1919).

4.1.3 Període d'Història i consciència de classes (1919-1923)

A partir del **1919** segueix abraçant la **tragèdia de la revolució**.

Resignació tràgica
La revolució és un mal necessari per arribar a un bé .

Figura 7. Resignació tràgica

Cal actuar tot i el que s'exigeix de l'actuació. El que abans era la tragèdia de la inacció passa a ser la **tragèdia de l'acció**. Aquest període pren el nom de l'**obra Història i consciència de classe** (1923), que inclou diversos conceptes importants.

Totalitat	
Mediació.	
Totalitat social	Es constitueix mediant , sota certes condicions (<i>mercaderia, treball abstracte</i>), fets socials individuals : filtrant-los.

Figura 8. Totalitat a Història i consciència de classe

La societat és una totalitat; això no vol dir que sigui un tot, una **suma** de parts; ni tampoc una idea romàntica de la **unitat**. És la **mediació entre els dos pols**.

Reificació
Entendre el que en realitat són relacions socials , entre persones, com a relacions entre coses , governades per lleis naturals .
Consisteix a naturalitzar les relacions socials.
És el problema central que estructura la societat capitalista a través de la forma mercaderia .

Figura 9. Reificació a Història i consciència de classe

La **reificació** duu a la **immediatesa**, una mena de **distorsió epistemològica necessària** per poder operar en societat. **No** és una noció que Lukács desenvolupi **en resposta** a l'**alienació** de Marx, sinó una **coincidència**. Quan escriu *Història i consciència de classe* (1923), els *Manuscripts economicofilosòfics* (1844) de Marx, obra de joventut on s'introdueix l'alienació, no es coneixen. Lukács **deriva el concepte de reificació del fetitxisme de la mercaderia**, introduït per Marx a *El capital* (1867). Alhora, el **fetitxisme de la mercaderia** se sol veure com una noció d'alienació **madurada**: l'alienació ja no apareix a l'obra tardana de Marx, sinó el fetitxisme.

Immediatesa
Perspectiva quotidiana com apareixen les coses de manera immediata a les persones.
No es té en compte com la forma mercaderia mitjança les relacions socials .

Figura 10. Reificació a Història i consciència de classe

Marx no idealitza els modes de producció precapitalistes com el feudalisme o les societats tribals. Tampoc postula cap **essència humana** respecte la qual la societat estaria alienada: l'ésser humà és un ésser **genèric**, capaç de **triar conscientment com es reproduïx** com a espècie i com a societat (*és massa dèbil per sobreviure sol*). **Transforma la naturalesa**, i ho ha de fer a través d'eines i relacions socials: **forces productives i relacions de producció**. Com a **ésser genèric**, **crea la seva essència transformant la naturalesa** per reproduir la societat. Però el mode de producció capitalista separa els productors dels mitjans de producció, obligant-los a vendre o a **alienar la seva força de treball** (*separar-la de si per convertir-la en mercaderia*) per poder reproduir la seva supervivència. L'alienació, per tant, no és una alienació respecte d'una essència humana natural, sinó una **alienació respecte la capacitat de triar de manera lliure i conscient** la manera com l'ésser humà es reproduïx com a societat respecte l'ésser genèric.

La **reificació**, la **consciència immediata**, és com pensen els treballadors: empírica, psicològica, **falsa consciència**. Adquirir consciència de classe vol dir **deixar enrere aquesta consciència immediata** i entendre la forma mercaderia, la mediació d'aquesta en tots els àmbits de la vida social. Entén quin és l'origen que el proletari, en el seu dia a dia, experimenti les coses així (*amb la reificació*).

Individu
Queda reduït a una pura quantitat , un temps necessari per produir una mercaderia.
Tot és independent de la qualitat o personalitat del treballador: qualsevol podria substituir-lo .

Figura 11. L'individu en la reificació

La crítica de la **quantificació**, la reducció de la qualitat a la quantitat, que fa Lukács es fa eco de la que estava de moda a l'Alemanya de l'època. La **reificació** és un **tipus d'alienació** que impera en la societat de **Lukács: racionalitzada**, subjecta a una industrialització rapidíssima, governada per una **voluntat científicotècnica**. Més enllà d'una falta de control sobre el procés productiu, la reificació fa referència a que **la forma mercaderia és la forma d'objectivitat del capitalisme**.

El fetitxisme s'assembla molt a la reificació de Lukács (*no és sorprenent: Lukács insisteix que la seva anàlisi de la reificació deriva i amplia el del fetitxisme de Marx*). La diferència és que, per Lukács, el fetitxisme s'estén a **tots els àmbits de la vida** sota el capitalisme, tant de l'**objectiva** (*la forma mercaderia estructura les relacions de producció i intercanvi, institucions, legalitat, burocràcia*) com la **subjectiva**: *la forma-mercaderia també estructura i penetra en la consciència del treballador*. S'assembla molt també al que Marx descriu amb l'**alienació** quan escriu que el treballador es sent alienat respecte del producte del seu treball, del procés productiu, dels altres éssers humans i del seu ésser genèric; però la manera com ho descriu **Lukács té matisos** més específics del capitalisme **de la seva època**.

Fetitxisme de la mercaderia			
L' actitud que es té dia a dia en la societat capitalista: prendre com a propietat intrínseca el que en realitat té un origen social (<i>el preu</i>).			
Capitalisme	Un intercanvi generalitzat de mercaderies.		
	Mediació	El valor de canvi , que és una propietat intrínseca de la mercaderia .	
		Treball humà	Abstracte; és una mercaderia . Allò que entenen els treballadors en la reificació .

Figura 12. Fetitxisme de la mercaderia de Marx

El que **defineix al capitalisme** respecte d'altres modes de producció és l'intercanvi generalitzat de mercaderies. Per a poder intercanviar-se, les mercaderies han de tenir un **valor de canvi** que estableixi la seva **equivalència**.

Valor de canvi
Una mediació que fa possible una pràctica social generalitzada d'intercanvi de mercaderies, que al seu torn permet a la societat reproduir la seva supervivència.

Figura 13. Valor de canvi

Marx afirma a l'inici d'*El capital* totes les mercaderies comparteixen que són **productes** del treball humà: permet establir-ne l'equivalència, donar-los un valor de canvi. Ara bé, el *treball humà* es computa com a **treball abstracte** (*amb el temps socialment necessari per produir la mercaderia*).

El **treball** és una **mercaderia** que el proletari pot vendre. Les relacions de **producció** i **intercanvi** que serveixen per **definir la societat com a conjunt** apareixen en la forma mercaderia.

Consciència de classe
Consciència dels membres individuals del proletariat, el que els proletaris de fet pensen.
Les preocupacions immediates que tenen els treballadors.

Figura 14. Consciència de classe a Història i consciència de classe

La **consciència immediata, empírica o psicològica** s'obté quan es pregunta als treballadors **què volen**.

Possibilitat objectiva de la consciència de classe
Per primer cop és objectivament possible que una classe pugui esdevenir conscient de la totalitat social , veure la societat com a conformant una totalitat.

Figura 15. Possibilitat objectiva de la consciència de classe a Història i consciència de classe

És el primer cop a la Història que el proletariat es pot **entendre a si mateix** com a classe. **El proletariat és el subjecte-objecte de la Història**.

Adquisició de la consciència de classe
En entendre's a si mateix com a objecte dins de la realitat social capitalista, el proletariat esdevé subjecte social revolucionari .

Figura 16. Adquisició de la consciència de classe a Història i consciència de classe

Quan un **proletariat entén totes les mediacions** del capitalisme, **què és la forma mercaderia**... i, per tant, esdevé conscient de si mateix en la classe, passa a la *praxi*.

Pas de la teoria a la praxi
El proletariat esdevé conscient de si mateix en la classe .

Figura 17. Pas de la teoria a la praxi

La **societat** genera un seguit d'**institucions**, de **pràctiques**, que estan per **sobre de l'individu**. Lukács, com a bon comunista, aspira a la societat sense classes: superarà l'alienació (*retornarà els mitjans de producció als productors, no els caldrà vendre o alienar la força de treball, podran escollir conscientment la manera com reproduir-se socialment*). Però l'**objectivació persistirà**.

Societat sense classes
On l' alienació se superarà : s'hi recuperarà el treball alineat, cedit.

Figura 18. Societat sense classes

Però és **ambigu** sobre si la **reificació** desapareixerà. Al prefaci de 1967, Lukács admet que ha confós la reificació amb l'**objectivació**, essencial per la **vida social**. La vida social i la manera com les societats reproduïxen la seva supervivència de maneres cada cop més complexes dona lloc a unes mediacions, unes pràctiques socials, unes institucions, una vida objectiva.

Forma mercaderia
És la forma d'objectivitat pròpia del capitalisme , la que estructura tota vida objectiva i subjectiva.
Subjectivament , es manifesta d'una manera molt semblant a l' alienació .

Figura 19. Forma mercaderia

El pas a la **societat sense classes** no és el pas cap a una societat *desreificada*, immediata o sense mediacions, **no és una redempció messiànica ni un retorn a un estat de no-alienació o d'immediatesa**: en la societat sense classes, les formes socials objectivades persistiran, però ara se'n serà conscient, es poden dirigir i planificar conscientment les pràctiques socials amb les quals es reproduïx la supervivència com a societat, en lloc de deixar-ho en mans d'un mercat anàrquic on tothom busca el seu interès privat.

4.1.4 Període Leninista i Tercera Internacional (1920s-1930s)

Partit de l'Avantguarda
Estratègia política on els sectors més conscients i políticament avançats del proletariat són l' avantguarda política .

Figura 20. Partit de l'Avantguarda

Lenin distingia l'estratègia del **Partit de l'Avantguarda** d'altres estratègies comunes en el seu temps, com ara el sindicalisme. La idea és que la consciència de la classe obrera es desenvolupa de manera **espontània a través de conquestes**. Aquesta consciència, per Lenin, era **limitada**: es limitava a pal·liar els seus símptomes, sense veure la imatge completa. S'havia d'eleva *des de fora*: a càrrec de l'avantguarda culta.

Per tant, hi ha una **diferència** entre la **consciència teòrica** i l'**empírica** o **psicològica**.

4.2 Martin Heidegger

Martin Heidegger va morir el **1976**. El **1966**, havia fet una entrevista a *Der Spiegel* [El Mirall], una revista alemanya on, per primera vegada, admetia preguntes sobre la seva **col·laboració amb el nazisme**. Va exigir que no es publicués amb vida, sinó **pòstumament**; i així es va fer. Quan li demanaren els **motius** per col·laborar amb els nazis, una de les seves respostes fou:

En aquell moment, **no tenia gens clar que la democràcia fos el règim polític més adient per l'era de la tècnica**. I encara no estic segur que ho sigui ara...²³

Vinculava doncs, l'**escaiença de l'agent polític** (la democràcia) a una època: l'**era de la tècnica**. A *La pregunta per la tècnica* es troben algunes reflexions d'aquest tipus.

L'**ésser humà** té una **dimensió tècnica** (*capacitat, poder*): és un **ésser tècnic**. Això vol dir que té una capacitat no només d'adaptar-se a la situació, sinó també **canviar-la**. L'ésser humà té la capacitat, a més, de **qualificar** l'era actual com l'**era de la tècnica**.

Tècnica
Una capacitat d'instrumentalització que permet transformar la situació.
La capacitat de crear un món sobre un món .
L'humà no s'adapta; canvia la situació, perquè la pot canviar. I la pot canviar perquè té tècnica.

Figura 21. Tècnica

La qüestió és com es pot parlar de l'era de la tècnica **a fons**, realment, en lloc de centrar-se en la industrialització merament: *en quin sentit profund es pot parlar de l'era de la tècnica?* El text de Heidegger és una oportunitat per respondre a aquesta pregunta.

Filosofia
Ha de distingir les coses, per poder articular-les .
Permet no confondre-les .

Figura 22. Filosofia

²³ Martin Heidegger, entrevista per *Der Spiegel* (1966). (*Paràfrasi del professor*).

Al fons no hi arriba ningú: **la filosofia és un exercici continu d'aproximació**. La filosofia no té un sentit lineal, no hi ha un progrés exacte, perquè **el moviment del pensament no és progressiu**: té un caràcter **reiteratiu**. En aquesta reiteració hi ha moviments que s'apropen **més al fons que les altres**. Cap el domina, però s'apropen al fons.

Ésser humà
Segons Heidegger, és un ésser que té tècnica .
Segons Nietzsche, i després Arendt, és un ésser que fa promeses .

Figura 23. Ésser humà

La pràctica té sentit en si mateixa; a diferència de l'acció *poiètica*, que té una finalitat ulterior.

4.2.1 La pregunta per la tècnica

En el que segueix *preguntem* per la tècnica. **Preguntar** és estar **construint un camí**.²⁴

Preguntar és construir un camí; el camí és el **pensament**; el pensament es fa a través del **llenguatge**. La pregunta per la tècnica vol establir una **relació lliure** amb la tècnica.

Comprensió
Un exercici tant teòric com pràctic : situar-se millor, que es tradueix a com tenir una relació més lliure amb la cosa.

Figura 24. Comprensió

Hi ha un lligam estretíssim entre **comprendre** millor una cosa i **relacionar-s'hi** més estretament.

La **tècnica no** és el mateix que l'**essència de la tècnica**.²⁵

L'**essència** és allò que quelcom **és de fons**: el seu **nucli**, la seva **arrel**; quelcom no és el seu fons.

Heidegger **no** busca la **novetat**. Parteix de doctrines prèvies que no han acabat de dir les coses bé, per guiar el lector fins a la seva proposta inèdita. La doctrina **antiga** i corrent és que la **tècnica és un mitjà instrumental**.

Definició instrumental i antropològica de la tècnica	
Representació corrent de la tècnica .	
Instrumental	Es defineix segons la seva utilitat , el seu ús.
Antropològica	S'entén com a instrument en mans dels humans .

Figura 25. Definició instrumental i antropològica de la tècnica

La definició està bé, escriu Heidegger de manera una mica enrevessada: s'adhereix a la realitat. Les persones **volen dominar-la**.

[A]llò **merament correcte** no sigui encara allò **veritable**. [...] En conseqüència, la correcta definició instrumental de la tècnica, que és correcta, **no ens mostra encara l'essència** d'aquesta. [...] hem de **buscar allò vertader a través d'allò correcte**.²⁶

²⁴ Martin Heidegger, *Conferències i articles*, Capítol Primer. La pregunta per la tècnica, p. 9.

²⁵ Martin Heidegger, *Conferències i articles*, Capítol Primer. La pregunta per la tècnica, p. 9.

²⁶ Martin Heidegger, *Conferències i articles*, Capítol Primer. La pregunta per la tècnica, p. 11.

Una definició més o menys correcta **no** és l'**essència** de la cosa.

De les **quatre causes aristotèliques** Heidegger troba que la **causa eficient** és la que acostuma a rebre més atenció, menystenint les altres. A partir de la causalitat, estableix els tres creditors de la *copa de plata*: la plata de la qual està feta, la idea d'una copa i l'àmbit religiós on encaixa. Els tres són després reunits per l'**artesa**, l'argenter.

L'**argenter reflexiona** sobre, i col·liga, els tres modes mencionats del **ser responsable**.²⁷

Així, Heidegger ha arribat des de la causalitat a l'**ésser responsable** i l'**agraïment** de l'objecte.

Definició la tècnica
Allò que <i>porta-aquí-davant</i> , allò que fa que quelcom aparegui , es manifesti.
És una manera de fer aparèixer .

Figura 26. Definició de la tècnica segons Heidegger

La **Naturalesa** mostra d'una manera; la **tècnica**, d'una altra.

Veritat
El fet que les coses es mostrin .

Figura 27. Veritat segons Heidegger

Per tant, la **tècnica és un mode de veritat**.

Què és la tècnica moderna? També ella és un **fer sortir allò ocult**.²⁸

Per tant, la **tècnica moderna és un mode de veritat**: és una manera de fer aparèixer, de mostrar, d'esdevenir fenomen. Aquesta és l'essència de la tècnica moderna. La **tècnica moderna** en tant que *Bestand* és una **manera de mostrar totes les coses**. *Quin és el tret característic d'aquesta manera de mostrar?*

Tècnica moderna
Mostra les coses com a recursos , reserves, existències: energètics, naturals, econòmics...
Allò que d'alguna manera està emmagatzemat a l'espera del seu consum .

Figura 28. Tècnica moderna segons Heidegger

Heidegger parla d'un **perill**²⁹. Ara el món es manifesta sota el domini de la tècnica moderna. El perill està en el fet que quan domina la tècnica moderna, quan ho mostra tot com a recurs, que **l'humà no s'entengui bé a si mateix**: es veu i es pot considerar a **si mateix com a recurs, i només com a recurs**. Tot i que és cert que les persones es mostren i poden considerar-se a si mateixes com a recursos, no es poden considerar a si mateixes com a recursos totalment, perquè **la veritat és el fet que les coses es mostren, i tot mostrar-se és en relació a algú**.

Per tant, el perill és que tot es consideri un recurs. *En part som recursos: ens veiem; ens tractem, en bona part, com a recursos*. És veritat que apareixem com a recursos. Ara bé, no podem deixar,

²⁷ Martin Heidegger, *Conferències i articles*, Capítol Primer. La pregunta per la tècnica, p. 13.

²⁸ Martin Heidegger, *Conferències i articles*, Capítol Primer. La pregunta per la tècnica, p. 17.

²⁹ Martin Heidegger, *Conferències i articles*, Capítol Primer. La pregunta per la tècnica, p. ~30 (però abans ja en parla).

no hauríem de deixar de veure'ns, com el lloc on les coses es mostren: **el lloc privilegiat on nosaltres mateixos ens revelem com a recursos**. Aquesta idea d'**excepcionalitat** de l'ésser humà es pot perdre de vista i rebaixar *només* a recurs. Porta a una manca de resposta adequada davant del domini de la tècnica: **no poder respondre**-hi adequadament, començant per la nostra rebaixa a mers recursos, i res més.

Jo soc qui fa que la veritat es pugui mostrar, gràcies a qui la veritat es mostra. El calze, la copa de plata, *se'm* mostra. **L'humà és una mena de clariana**: el lloc on les coses es mostren.

Allò que salva creix al mateix lloc on creix el mal. Nosaltres som la pròpia clariana on podem entendre'ns com al quelcom més, el lloc on apareixen les coses, els recursos.

Professora: Josep Maria Esquirol Calaf (jmesquirol@ub.edu)

5.1 Jan Patočka

El llibre tractat és *Assaigs herètics sobre filosofia de la Història*; específicament, el capítol es titula *Les guerres del segle XX i el segle XX en tant que guerra*.

La **Primera Guerra Mundial** és l'esdeveniment **decisiu** en la història del segle XX. Va decidir quin seria el seu **caràcter sencer**. Precisament aquesta guerra va ser la que va mostrar que la transformació del món en un **laboratori que utilitza les reserves d'energia** formulades durant milers de milions d'anys **havia de fer-se en forma de guerra**.³⁰

Està parlant d'una característica específica d'aquesta època, molt reveladora del seu caràcter: una **característica tècnica**. Patočka pregunta per la guerra, *la raó* per l'esclat de la Segona Guerra Mundial, i n'interpreta la **resposta a partir del fenomen tècnic**.

[L]a guerra, l'oposició aguda, constitueix **el medi més intensiu d'alliberament ràpid de les forces acumulades**.³¹

Hi ha molt **recurs energètic** acumulat. Però *per què ha d'emprar-se aquesta energia acumulada ha en forma de guerra?* Perquè **la guerra és eficaç per gastar** l'energia acumulada: no hi ha manera més eficaç de gastar l'energia que **destruint**.

Són les **forces del dia** les que envien a milions de persones a la gehenna de foc durant quatre anys. [...] Aquestes forces **no moren** elles mateixes, **només s'esgoten**. Els resulta indiferent si destrueixen o organitzen. En essència, elles més aviat **volen organitzar** i ja estan en obre per a això; **la guerra només les està retinent**. *Objectius de guerra* és una expressió inadequada. Són **objectius de pau**.³²

On es pot gastar **més energia**, sense dubte, és en la **construcció**. En realitat, aquesta retòrica sobre els *objectius de guerra* es posa subordinada als *objectius de pau*: quan els estats parlen dels objectius de la guerra els subordinen als objectius de la pau. Es diu que *cal anar a la guerra* per tal d'assolir la **pau**.

Les **forces del dia** es corresponen lleugerament amb el *Gestell* de Heidegger.

³⁰ Jan Patočka, *Assaigs herètics sobre filosofia de la Història*, Les guerres del segle XX i el segle XX en tant que guerra, p. 177.

³¹ Jan Patočka, *Assaigs herètics sobre filosofia de la Història*, Les guerres del segle XX i el segle XX en tant que guerra, p. 178.

³² Jan Patočka, *Assaigs herètics sobre filosofia de la Història*, Les guerres del segle XX i el segle XX en tant que guerra, p. 178-179.

Forces del dia
Allò que domina al front .

Figura 1. Forces del dia

A partir d'aquest punt, **Patočka** parla de la possibilitat que l'**humà faci una experiència al front** de guerra. Està inspirat per Ernst **Jünger**, per una banda, i **Teilhard**, per l'altra.

Advertiments
En parlar de l' <i>experiència</i> el llenguatge ha de ser necessàriament vague .
Fa una mena de descripció molt valuosa , i no exclusiva del front de guerra.

Figura 2. Advertiments abans de seguir llegint a Patočka

Patočka no està fent una reflexió sociològica; no parla d'estadístiques ni generalitzacions. Està parlant de la *possibilitat* que l'humà faci, esdevingui, una mena d'**experiència**.

[L]a **commoció provocada pel front** [...] és un canvi fonamental en l'existència humana: la guerra com a front **marca per sempre**. [...] Amb tot, en el fons de la seva vivència, hi ha **qualcom profundament i misteriosa positiu**.³³

La persona qui torna del front **no és la mateixa persona** qui hi va acudir. Això és *definitori de qualsevol experiència*.

Com regeix el dia, la vida, la pau, sobre cada individu, sobre el seu cos i la seva ànima? Amb l'ajut de la **mort**, amb l'**amença a la vida**. [...] No pot alliberar-se de la guerra qui no es lliure del regnat de la pau, del dia, de la vida, qui deixa de banda la mort i tanca els ulls davant d'ella.³⁴

Patočka distingeix entre les **forces del dia** i el **punt de vista del dia**, de la vida i de la pau.

Punt de vista del dia, de la vida i de la pau
La ideologia que despleguen les forces del dia .

Figura 3. Punt de vista del dia, de la vida i de la pau

Aquesta mena d'ideologia ens fa entendre que la **vida ho és tot**: però això **no és cert**. Tothom qui acut al front *sap* que pot perdre la vida; la vida pròpia se **sacrifica per les vides que han de venir**. Per tant, és cert que la **vida** es posa per **davant de tot**: però no la del soldat, sinó la de les generacions futures.

[L]a **gran experiència del front**, l'experiència profunda d'aquest, amb la seva línia de foc, consisteix en que **evoca una nit** amb el seu caràcter **urgent i inexcusable**. La pau i el dia no poden regir sinó enviant homes a la mort amb l'objecte de garantir a d'*altres* un dia de demà en forma de progrés, d'un desenvolupament lent i gradual, d'unes possibilitats que avui no tenen. D'aquests sacrificats, al contrari, s'exigeix *enteresa* de cara a la mort. Això significa que se sap obscurament que la mort no ho és tot, que es pot entregar a si mateixa.³⁵

³³ Jan Patočka, *Assaigs herètics sobre filosofia de la Història*, Les guerres del segle XX i el segle XX en tant que guerra, p. 179.

³⁴ Jan Patočka, *Assaigs herètics sobre filosofia de la Història*, Les guerres del segle XX i el segle XX en tant que guerra, p. 183.

³⁵ Jan Patočka, *Assaigs herètics sobre filosofia de la Història*, Les guerres del segle XX i el segle XX en tant que guerra, p. 184.

L'experiència del front, de la qual està fent un **elogi**, obre el **punt de vista de l'ànima**. Permet a la persona **alliberar-se** del domini del **punt de vista del dia**, de la vida i de la pau.

Al front de guerra, doncs, es pot fer una experiència on la persona sent, amb molta força, que **la vida no ho és tot**. És enigmàticament positiva, perquè permet que s'adoni que **té sentit en si mateix**: no li cal res per considerar que té sentit. La persona al front de guerra es troba al **cim**: no hi ha res per damunt d'aquesta situació. Tota la resta es pot subordinar: fins i tot la vida... però aquesta experiència no. La persona és capaç d'adonar-se de la veritat de la seva situació: una situació d'intempèrie i claredat. S'adona, doncs, de tot: que **la vida també es pot sacrificar**.

Una altra conseqüència [de l'experiència] és que **l'enemic ja no és aquí un obstacle absolut** en el camí de la voluntat de pau. No és el que està aquí només per ser eliminat. L'enemic és co-partícp en aquesta situació, és **co-descobridor de la llibertat absoluta**.³⁶

L'**enemic** ja **no** és enemic un cop s'ha assolit tal **experiència**. Al cim **tot és relatiu**: tot queda per sota. Aleshores, no es pot tenir cap enemic, perquè no suposa un obstacle per res.

[E]l fenomen d'*estimar a qui ens odia*: és l'àmbit de la **solidaritat dels commoguts malgrat les seves discòrdies i conflictes**.³⁷

Les posicions **dogmàtiques** són les que **separen més**. *La filosofia és el contrari del dogmatisme*. L'experiència de la filosofia és l'experiència de qui **busca**, l'experiència que **uneix**. **L'experiència del front és una altra manera de parlar de l'experiència de la filosofia**: el que ens enfronta, al cap i a la fi, és el dogma. La sintonia entre qui busca el sentit, perquè no el tenen, és el que caracteritza l'**experiència del front**.

El medi per superar aquest estat és la **solidaritat dels commoguts**. És la solidaritat de qui està en **condicions de comprendre què està en joc en la vida i en la mort, i per tant en la història**; de qui comprèn que **la història és** aquest **conflicte de la meua vida** (nua i encadenada per la por) amb la *vida al cim*: aquesta no planteja els dies quotidians del futur sinó que veu amb claredat que el dia a dia, la seva vida i la seva *pau* **tenen un final**. Només qui està en condicions de comprendre això, qui és capaç d'una conversió, d'una *metanoia*, és un home **espiritual**.³⁸

Els textos de **Patočka**, en última instància, tracten sobre la **vida**. Anomena l'experiència de la qual parla la **cura de l'ànima**.

4.1.1 Intempèrie

Intempèrie
La difficultat inherent , intrínseca, de la vida .
Tret, difficultat, essencial de la condició humana .

Figura 4. Intempèrie

³⁶ Jan Patočka, *Assaigs herètics sobre filosofia de la Història*, Les guerres del segle XX i el segle XX en tant que guerra, p. 185.

³⁷ Jan Patočka, *Assaigs herètics sobre filosofia de la Història*, Les guerres del segle XX i el segle XX en tant que guerra, p. 185.

³⁸ Jan Patočka, *Assaigs herètics sobre filosofia de la Història*, Les guerres del segle XX i el segle XX en tant que guerra, p. 190.

De la mateixa manera que el **misteri no es resol** (*a diferència del problema, que té solució*), la **intempèrie no se supera**. En el millor dels casos, **és possible fer front** a la intempèrie, a una cosa que té una dificultat intrínseca.

4.1.2 Degeneració

És una de les **expressions** de la **dificultat**: la **mentida**. Tot el que es fa està, des de sempre, sotmès a la degeneració. Les persones són capaces d'accions que tenen sentit, sensates; però avui dia **tot està sotmès a la corrupció**. El *totalitarisme* és degeneració: no té sentit.

El **manteniment** (*tenir entre les mans*) és molt important: **les coses s'han de mantenir**, perquè sinó degeneren. La **situació humana** és la situació on les coses degeneren; demana molta força per contenir la degeneració.

4.1.3 Fraternitat

El **reconeixement mutu**, en la seva vàlua.